

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS

YAZ- FİİLİNİN TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

BÜŞRA ARSLAN

160101020

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MUSA DUMAN

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı yüksek lisans programı 160101020 numaralı öğrencisi Büşra Arslan'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Yaz- Fiilin Tarihi Gelişim Süreci**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **13.06.2018** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Musa DUMAN

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa BALCI

(Jüri Üyesi)

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Büşra ARSLAN

imza

“YAZ- FİİLİNİN TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

ÖZET

“Yaz-” Fiilinin Tarihî Gelişim Süreci başlıklı bu yüksek lisans tez çalışmasında bu eylemin kullanıldığı en eski metinlerden başlayarak değişik dönemlerde yazılmış eserlerden örneklerle “yazmak” kelimesi ve bu eylemi karşılamak için kullanılan “biti-” kelimesi ve türemiş şekilleri malzeme olarak derlenmiştir. Bu örneklerden yola çıkılarak bu eylemin anlam, ses ve kullanım yerleri tarihi gelişme süreci içinde incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma için Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Batı Türkçesi dönemlerinden tespit edilen 33 kaynak eser, sözlük, şiir, dizin, düzyazı taranmıştır. “yazmak” eylemi ve bu eyleminin türemiş şekillerinin kullanıldığı paragraflar, öncesi ve sonrasıyla birlikte cümleler, mısralar, beyitler derlenmiştir. Derlenen bu malzeme, Türk dilinin tarihî dönemleri dikkate alınarak tasnif edilmiştir.

Çalışma, 1. Bölüm: Anlam Bakımından “Yazmak” Eylemi, 2. Bölüm: Aldığı Çekim Ekleri Bakımından “Yazmak” Eylemi, 3. Bölüm: Aldığı Yapım Ekleri Bakımından “Yazmak” Eylemi, şeklinde üç bölümde ele alınmıştır.

THE HISTORICAL DEVELOPMENT PROCESS OF THE WORK “WRITING”

ABSTRACT

The thesis work entitled the historical development process of the work “Writing” uses the oldest writings that includes this word and the word “biti” for comparison. Using these writing examples, the historical evolution of its meaning, sounding and use cases are investigated. For this work, 33 literature work from different sources, i.e. dictionaries, poems, indexes and plain texts, have been reviewed from old Turkish, middle Turkish and Western Turkish eras. Paragraphs, sentences and verses that include the word “writing” are collected and classified according to the historical eras of the Turkish language.

The work is divided into three main part. The first part is the word “writing” regarding its meaning. The second part is the word “writing” regarding its inflectional suffix and the last part is the word “writing” regarding its derivational affix.

ÖNSÖZ

Lisans eğitimimi tamamlayıp mezun olduktan sonra bir süre ara verdiğim eğitim hayatımda yüksek lisans çalışmasıyla birlikte “yazmak” eyleminin hayatımızda bu derece önemli bir yer edineceğini düşünmemiştim. Oysa yazı yazmak eğitim hayatımızın başlangıcı ile hemhâl olduğumuz ve ömür boyu sürdürdüğümüz bir durumdur.

“Yazmak” eylemini çalışmaya karar verdiğimiz andan itibaren zihnim sürekli bu konu ile meşgul hale geldi. İstanbul’un Beyazıt, Fatih, Üsküdar semtlerinde bulunan çeşitli kütüphanelerde “yazmak” eylemi ile ilgili okumalarıma başladım.

Türkçede “yazmak” eyleminin bilinen ilk anlamı, kağıdı kalemi eline alıp birşeyler yazmaktır. Biz de çalışmamızda “yazmak” eylemini Türkçenin tarihi dönemlerinden günümüze kadar anlam, çekim ve yapım özellikleri gibi tamamen dilbilgisel özellikleri bakımından inceledik.

Yüksek lisans tez çalışmamda sadece bir kelime üzerine, “yazmak” kelimesi üzerine hazırlık yaptığımı duyan insanlar çoğu zaman şaşırdılar, hatta bazıları küçümsediler. Oysa denilebilir ki bilimsel olarak ele alınan ve üzerine odaklanılan her konu araştırmacısı açısından çok özel ve kıymetlidir. Zaten öyle olmazsa ortaya konulan çalışma ve neticesinde doğacak olan ürün çok da nitelikli olmayacak ve başarılı sayılmayacaktır. Sonuç olarak önemsemeyen bir konuya yeterince odaklanmak mümkün değildir.

Çalışmanın kapsamını belirleyip hazırlıklara başladığımda ilk etapta yeterli malzeme bulamayacağım endişesine kapıldım. Fakat Türk dilinin en eski metinlerinden günümüz Türkçesine kadar daha önce tespit ettiğim kaynakları taradığımda bir tez çalışması için yeterince verinin toplanabileceğini gördüm. Çalışma ilerledikçe gördük ki “yazmak” eylemini tüm yönleri ile ele alıp doyurucu ve tam bir ürün için ciddi bir çalışmanın yapılmasına ihtiyaç var.

Tez konusu olarak “yazmak” eylemi seçilip çalışmanın adı da, “Yazmak Eyleminin Tarihî Gelişim Süreci” olarak belirlendi. Bu çalışmayla, “yazmak” eyleminin, en eski Türkçe yazılı metinlerinden günümüze kadar gelen süreçte hangi anlamlarda kullanıldığı, hangi yapımlar ve çekimler aldıkları ve nasıl değişikliklere uğradıkları gösterilmeye çalışıldı.

Çalışma boyunca Türkçenin tarihi dönemlerinden “yazmak” eylemi ile ilgili malzemeler toplamaya başlayınca bu iş gözümü korkutmadı değil. Ancak bu çalışma süresince idari iş yoğunluğuna rağmen bana vakit ayırma konusunda her zaman cömert davranan üniversitemiz rektörü sayın Prof. Dr. Musa Duman hocama teşekkürlerimi sunarım. Hazırlık ve yazım sürecinde benden desteğini esirgemeyen arkadaşlarıma, zamanlarından çaldığım aileme, eşime ve çocuğuma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TARANAN ESERLER/ DİZİNLER	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. ANLAM BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ VE “BİTİMEK” FİİLİ ..3	
1.1. SÖZLÜKLERDE “YAZMAK” EYLEMİ	3
1.2. ATASÖZLERİ VE DEYİMLERDE “YAZMAK” EYLEMİ.....	7
1.3. TARİHİ METİNLERDE “YAZMAK” EYLEMİ VE “BİTİMEK” FİİLİ..	10
1.3.1. Eski Türkçe Metinlerinde “Yazmak” Eylemi	10
1.3.2. Eski Türkçe Metinlerinde “Bitimek” Fiili	13
1.3.3. Orta Türkçe Metinlerinde “Yazmak” Eylemi.....	15
1.3.4. Orta Türkçe Metinlerinde “Bitimek” Fiili	22
1.3.5. Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde “Yazmak” Eylemi	24
1.3.6. Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde “Bitimek” Fiili.....	36
1.3.7. Osmanlı Türkçesi Metinlerinde “Yazmak” Eylemi.....	38
1.3.8. Osmanlı Türkçesi Metinlerinde “Bitimek” Fiili	46
İKİNCİ BÖLÜM	47
2. ALDIĞI ÇEKİM EKLERİ BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ.....	47
2.1. ZAMAN ÇEKİMİ BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ.....	47
2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi	47
2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi	49
2.1.3. Geniş Zaman Çekimi	50
2.1.4. Gelecek Zaman Çekimi.....	52
2.1.5. Emir Çekimi	53

2.1.6.	Dilek-Şart Çekimi	55
2.1.7.	İstek Çekimi.....	56
2.1.8.	Birleşik Zaman Çekimi.....	57
2.2.	DURUM ÇEKİMİ BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ	59
2.2.1.	Eksiz Durum	59
2.2.2.	+A.....	60
2.2.3.	+DA.....	60
2.2.4.	+Dan	61
2.2.5.	+n	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		63
3.	YAPIM ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ	63
3.1.	“YAZMAK” EYLEMİNİN ALDIĞI YAPIM EKLERİ.....	63
3.1.1.	“Yazmak” Eyleminin Aldığı Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	63
3.1.2.	“Yazmak” Eyleminin Aldığı Fiilden Fiil Yapım Ekleri	66
3.1.3.	“Yazmak” Eyleminin Aldığı Fiilimsi Ekleri.....	68
SONUÇ.....		71
KAYNAKÇA		74

TARANAN ESERLER/ DİZİNLER

(Kısaltmaların Alfabe Sırasına Göre)

ADD: Ahmed-i Dâ'î Divanı (Metin-Gramer-Tıpkıbasım) Cilt I, Prof. Dr. Mehmet Özmen, TDK Yayınları, 2001- Ankara.

ADD: Ahmed-i Dâ'î Divanı (Dizin) Cilt II, Prof. Dr. Mehmet Özmen, TDK Yayınları, 2001-Ankara.

AH: Edib Ahmed B. Yükneki, Atabetül Hakayık, Reşid Rahmeti Arat,2.bsk. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

AYS: Altun Yaruk Sudur VI. Kitap Karşılaştırmalı Metin Yayını, Hazırlayan: Özlem Ayazlı. İstanbul: Türk Dil Kurumu, 2012.

BD: Bâkî Divanı Sözlüğü-2, Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük, Dün Bugün Yarın Yayınları, 2016, İstanbul.

DKK: Dede Korkut Kitabı Metin-Sözlük, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Ebru Yayınları, 1986 İstanbul.

DLT: Divanü Lügat-it Türk Tercümesi II-III, Çeviren: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları:522-523, 1985, Ankara.

ED: Enderunlu Hasan Yaver, Divan İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin, Dr. Kaplan Üstüner, Birleşik Yayınevi, 2010-Ankara.

HB: Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili, Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2998, 1996- İstanbul.

HD: Hoca Dehhânî Divanı, hazırlayanlar: Doç. Dr. Ersen Ersoy, Yrd. Doç. Dr. Ümran Ay, Editör: Prof. Dr. Nihat Öztoprak, Türk İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi: 7, 2017- Ankara.

HŞ: Şeyhî ve Husrev ü Şîrln'i İncelme-Metin Prof. Dr Faruk K. Timurtaş, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1980-İstanbul.

IB: İrk Bitig, Eski Uygurca Fal Kitabı, Talat Tekin, TDK Yayınları, 2013- Ankara.

İKPÖ: İyi ve Kötü Prens Öyküsü, (Metni Düzenleyen, Fransızcaya Çeviren ve Yorumlayan James Russell Hamilton Türkçe Çeviri Vedat Köken) 2.bsk. Türk Dil Kurumu Yayınları,2011 Ankara.

- KA: Muhammed Emin Necâti Kıssa-i Ashâbü'l-Kehf, Hazırlayan: Hanife Koncu, Kesit Yayınları, 2017-İstanbul.
- KB: Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig, (Çeviren: Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat) Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2008.
- KD: Kasım Divanı, Uğur Gürsu, Akademi Titiz Yayınları. 2. Bsk, İstanbul- 2014.
- KT: Kamus-ı Türkî, Şemsettin Sami, Kapı Yayınları, 2013, İstanbul. s.1527-1529.
- KTS: Karahanlı Türkçesi Sözlüğü, Dr. Suat Ünlü, Eğitim Yayınevi, Konya: 2012.
- KTS: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Klavuz Kitap) I, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- MKE: Zemahşeri, Mukaddimetü'l-Edeb, Hazırlayan: Nuri Yüce, 2.bsk. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- MNM: Mu'inü'l-Mürid,(İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım) Hazırlayanlar: Prof. Dr. Recep Toparlı, Prof. Dr. Mustafa Argunşah, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- MS: Uygurca Metinler II Maytrısimit, Burkancıların Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram, Dr. Şinasi Tekin, Sevinç Matbası, Ankara, 1976.
- MŞ: Süleyman Çelebi Dede Mevlid-i Şerîf, Gramer-Metin-Dizin, Yakup Yılmaz, Sage Yayıncılık, 2014- Ankara.
- MT: XVII. Yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı/ Hazırlayan: Prof. Dr. MertolTulum, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2011.
- NF: Nehcü'l-Feradis-I Metin, II Tıpkıbasım (Tıpkıbasım ve Çevriyazı: Janos Eckmann, Yayımlayanlar: Semih Tezcan-Hamza Zülfikar), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- NF: Nehcü'l-Feradis-III Dizin-Sözlük, Dr. Aysu Ata, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- SN: Mesud Bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahar (İnceleme-Metin-Sözlük), Cem Dilçin , Atatürk Kültür Merkezi Yayını- Sayı:51, Ankara-1991.
- TS: Türkçe Sözlük, haz: Şükrü Halûk Akalın... (ve başk.). -11.bsk-, Ankara: TDK, 2011.
- TT: Türkische Turfan-Texte VII, Von Dr. G. R. Rachmatı, Mit Sinologischen Anmerkungen Von Dr. W. Eberhard Mit 6 Tafeln, Verlag Der Akademie Der Wissenschaften, Berlin, 1936.
- UTS: Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü, Emir Necipoviç Necip, Rusçadan çev: Yard. Doç. Dr. İklil Kurban, Ankara, TDK Yay., 2008.

YD: Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası) Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin-Sözlük, Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. İdris Nebi Uysal, Kesit Yayınları, 2014- İstanbul.

YTS: Yeni Tarama Sözlüğü, Cem Dilçin, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

YZ: Şeyyâd Hamza Yûsuf u Zelîhâ (Destân-ı Yûsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler, Doç. Dr. Osman Yıldız, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 2008- Ankara.

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
B. T.	Batı Türkçesi (13. – 21. yüzyıl Anadolu sahası Oğuz yazı dili.)
C.	Cilt
çev.	Çeviren
E. T.	Eski Türkçe
E. A. T.	Eski Anadolu Türkçesi
Gök. T.	Göktürkçe, Orhon Türkçesi
Kh. T.	Karahanlı Türkçesi
krş.	Karşılaştırınız
O. T.	Orta Türkçe
Osm. T.	Osmanlı Türkçesi
s.	Sayfa/sayfalar
T.	Türkçe
Y.E.	Yapım Eki
T. T.	Türkiye Türkçesi
Uyg. T.	Uygur Türkçesi
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakilere

GİRİŞ

Bu çalışmamızda “yazmak” eylemi ele alınıp değişik metinlerdeki kullanım durumu ortaya koyularak bir çeşit “yazmak” eyleminin bütün yönleri ile incelenmesi amaçlanmaktadır. Türk dili tarihi üzerine yapılan etimolojik incelemeler ve çalışmalar bulunmaktadır, ancak bu kapsamda kelimelerin müstakil bir çalışmaya konu olması ‘de-’ fiili ile ilgili Muna Yüceol Özezen¹ tarafından, ‘oku-’ fiili ile ilgili Ali Arık Mert² tarafından yapılan, monografik çalışmalar ve değiniler olmakla beraber müstakil olarak kelimeyi tarihî süreçten başlayarak günümüze kadar ele alan pek fazla çalışma yoktur. “yazmak” eylemi, farklı zamanlarda çeşitli makalelere konu olmuştur. Bu makalelerden ilki; Talat Tekin³ tarafından yazılan “Yazı Yazmak Günah İşlemek Değildir”, bu makaleye cevaben Şinasi Tekin “Yazı Yazmak Nereden Geliyor?” adlı makaleyi kaleme almıştır⁴. Son olarak da yakın zamanda yazılmış olan Hatice Şirin’in⁵ “Türkçede Yaz- “Yazı Yazmak” Fiili Üzerine” adlı makalesini söyleyebiliriz.

Bu yaklaşımdan hareketle “yazmak” eylemini ET metinlerden başlayarak bu eylemin hangi kelimelerle karşılandığını, hangi yan anlam, fonetik, morfolojik, semantik eklenme durumları ile oluştuğunu, bütün bunları tarihi kaynaklardan başlayarak Türkçenin lehçelerindeki kullanım örneklerini alarak ve TT’deki kullanım örneklerini sıralayarak çalışmayı geliştirmeyi hedeflemiş olduk. Ve bu

---

¹ Muna Yüceol Özezen **De- Fiilinin Grameri**, Adana, Karahan Kitabevi, 2009.

² Ali Arık Mert, **“Okumak Kelimesi Üzerine İnceleme”**, İstanbul Yüksek Lisans Tezi, 2014.

³ Talat Tekin, **“Yazı Yazmak Günah İşlemek Değildir”**, Tarih ve Toplum Dergisi, Ocak 1991, c:15, S:85, s. 22-24.

⁴ Şinasi Tekin **İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler**, Dergah Yayınları, 1.bsk., Ankara: 2014. s. 57-67.

⁵ Hatice Şirin, **“Türkçede Yaz- “Yazı Yazmak Fiili Üzerine”**, Türk Dili Dergisi, sayı: 634, s.563-571.

tarihi süreci Türkçe Sözlükteki “yaz” kelimesi ve “yazmak” eylemi ile ilgili örnekleri almak sureti ile bu kelimenin hikâyesini bütünüyle ortaya koymayı hedefledik.

Yazı yazmak denilince bugün ilk aklımıza gelen şey, kâğıdı kalemi elimize alıp “yazmak” eylemini gerçekleştirmektir. Türk dilinin bilinen en eski devirlerinden günümüze kadar takip edebildiğimiz bir yazı sistemi mevcuttur. Bu yazı sistemi, yazılı kaynaklar sayesinde bizlere ulaşmıştır. Tarihin başlangıcının “yazı” ile belirlenmesi, medeniyetlerin ortaya çıkışını gözler önüne sermesi açısından önemli bir yere sahiptir. Bugün insanlık tarihini, kültür ve medeniyetini bu yazılı belgelerle takip etmekteyiz. Türkler, tarihte göçebe hayatları dolayısıyla çeşitli coğrafyalarda yer alarak çeşitli kültürlerle etkileşim halinde olmuşlar ve bu etkileşimle dinlerini, dillerini değiştirmişlerdir. Bu sebeple de tarih boyunca birçok alfabe değiştirmişlerdir. Türklerin kullandığı belli başlı alfabeleri şu şekilde sıralayabiliriz: Göktürk (Orhun), Soğd, Uygur, Mani, Brahmi, Nestûri-Süryânî Çin, Peçenek, Tibet, Passe-pa, Arap, Ermeni, İbrâni, Grek, Latin ve Kiril⁶.

Biz ise çalışmamızda Türk dil tarihinin en eski metinlerinden günümüz Türkçesine kadar sözlüklerde, metinlerde, dizinlerde, lehçelerde, ağızlarda, atasözleri ve deyimlerde “yazmak” eylemini, anlam, yapım ve çekim özellikleri bakımından kronolojik sıralama ile tespit edip inceledik. Türkçenin tarihi dönemlerinden günümüze kadar “yazmak” eyleminin hangi anlamlarda kullanıldığını, türemiş şekillerini, eklenme durumlarını örnekler halinde, hangi eserin hangi bölümünde geçtiğini ayrıntılı şekilde bildirdik. Çalışmamızda yazı yazmak anlamını başka hangi sözcüklerin karşıladığını da araştırdık ve “bitimek” fiilinin ve türemiş şekillerinin yazı yazmak anlamında kullanımını tespit ettik. Bu nedenle de çalışmamızda “bitimek” fiiline yer verip hangi eserde kaç kez kullanıldığını da ayrıca belirleyerek örnekler halinde sıraladık.

---

⁶ Mustafa S. Kaçalın, “Elifbâ- Türkçenin Yazıldığı Alfabeler”, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1995, C. 11, s. 44-49.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANLAM BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ VE “BİTİMEK” FİİLİ

Bu bölümde “yazmak” eyleminin, Türkçenin tarihi dönemlerinden başlayarak çeşitli sözlüklerde, metinlerde, deyimler ve atasözlerinde, lehçelerde ve ağızlarda kullanım durumunu ve anlamlarını ele aldık. Aynı şekilde “yazmak” eyleminden türemiş kelimeleri de tarihi kronoloji içersinde tespit edip sıraladık. Ayrıca tarihî süreç boyunca yazı yazmak anlamını karşılayan kelimeleri de inceledik. Bunlardan en belirginini “biti-” fiili, tarihî süreç boyunca kök fiil, türemiş fiil ve türemiş isim şeklinde tarihî metinlerde, sözlüklerde varlık göstermektedir.

1.1.SÖZLÜKLERDE “YAZMAK” EYLEMİ

Divan-ı Lügatit Türk'te “yazmak” eylemi “şaşmak, yanılmak; çözmek” anlamında yer almakta “yazmak” eyleminden türeyen kelimeler ise: “yazak: otlak; yazı: kır, ova; yazık-: yaz olmak, yazuk: günah, suç; yazuksuz: günahsız, suçsuz.” DLT' te yazı yazmak anlamında “bitimek” fiilinin kullanıldığı görülmektedir: “biti-: yazmak; bitig: yazma, yazı; bitik: kitap, mektup, yazma, yazı, yazılı şey, kağıt; bitil-/bitin-: yazılmak; bitiş- yazmakta yardım ve yarış etmek.”⁷

Kamus-ı Türkî de “yazmak” eylemi “kalem veya mürekkebe ile kağıd üzerine veya diğer bir aletle her sathın üzerine hurûf-ı resm veya hak ederek okunacak bir şey çizmek; kitab-ü tahrir etmek: yazı yazmak, mektub yazmak, demir kalemler mermer üzerine yazmak; asıl Türkçesi: bitimek; telif ve tasnif etmek, kitab yazmak, muharrirlik etmek, ismini deftere kayd etmek; az kaldı manasını da beyan eder: “düşeyazdı, az kaldı düşüyordu”; yazıp çizmek: “uzun uzadıya yazı ve hesapla

⁷ Besim Atalay, “Divanü Lügat-it Türk Dizini “Endeks” IV”, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1986, s. 765.

uğraşmak” şeklinde anlamlandırılmıştır. “yazmak” eyleminden ise “yazma, yazmacı, yazmacılık, yazu/yazı, yazıcı, yazıcılık, yazış, yazık, yazılı, yazın” şeklinde türemiş kelimeler vardır.⁸

17. yüzyıl Türkçesini ihtiva eden Meninski’nin sözlüğünde⁹ ise “yazmak” eylemi “ketb etmek, zebr etmek, rakam etmek, nemk etmek, mestur etmek, testîr etmek, tahrîr etmek, tesvîd etmek, temnîk etmek, kayd etmek” olarak anlamlandırılmıştır. “yazmak” eyleminin sözlükte yer alan türemiş şekilleri ise şunlardır: “yazı, yazi, yazu, yazü, yazıcı, yazıcılık, yazık, yazıklü, yazılacak, yazılan, yazılmış.” Yazı yazmak anlamında “bitimek” fiili sözlükte yer almazken “bitimek” fiilinden türemiş olan “biti” “kağıt, mektup, nâme, rukat, veraka, mürselat, kitab, vesika, vesikat, sikat”; “bitici” “nâbit, nâmi, nâşi, hâsıl, derterakkî, rûyende, münbit” şeklinde anlamlandırılmıştır.

Misalli Büyük Türkçe Sözlükte ise “yazmak” fiili ile ilgili 12 anlam sıralamış ve bu anlamların yanı sıra halk ağzına ait olarak tanımlanan “çözmek, yaymak, döşemek, sermek” anlamı verilmiştir.¹⁰ Biz ise çalışmamızda bu anlamın kullanımını ilk olarak OT dönemine ait eserlerde tespit ettik.

Yeni Tarama Sözlüğünde Cem Dilçin ise “yazmak” fiilini “nakşetmek, resmetmek, süsleyip bezemek; yaymak, dağıtmak, açmak; şaşırıp yanılmak, yanlış yapmak; hedefe isabet ettirmekte yanılmak olarak anlamlandırılmıştır. yaz- fiilinden türeyen ‘yazı’ ismini ise “ova, sahra, ıssız kır; talih, nasip, kader, alın yazısı” olarak anlamlandırmaktadır.¹¹

Köken Bilgisi Sözlüğünde Gülensoy ise “yazmak” eylemi için 10 anlam sıralamıştır. Hamilton’un İKPÖ adlı eserindeki yaz- fiilinin ‘boş gezmek, yoldan çıkmak, azmak’ anlamındaki kullanımına işaret etmiştir.¹²

⁸ Şemsettin Sami, “**Kamus-ı Türki**”, Kapı Yayınları, 2013, İstanbul, s.1527-1529.

⁹ Mertol Tulum, “**Birinci Kitap XVII. yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**”, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011. s. 1880, 444-445.

¹⁰ İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Lügat C-3**, İstanbul, Mas Matbacılık, 2005, s. 3394-3395.

¹¹ Cem Dilçin, “**Yeni Tarama Sözlüğü**”, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 240.

¹² Tuncer Gülensoy, “**Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**”, Ankara, TDK Yayınları, 2007, s.1100-1101.

Yeni Uygur Türkçesi sözlüğünde ise “yazmak” eylemi “yazmak, yaymak, sermek” şeklinde anlamlandırılırken yaz- fiilinden “yazdırmak: yazdırmak, serdirmek; yazgı: yazlık; yazguçi: yazar, yazıcı; yazlatmak: yazı geçirmek” kelimeleri türemiştir.¹³

Karahanlı Türkçesi Sözlüğünde “yazmak” eylemi için 5 anlam verilip örnekle birlikte sıralanmıştır: “ (el) uzatmak: “eğer yazsa sen mana elgini öldürmek için meni.”, döşemek, yaymak: “yazar közlarni”, açmak, çözmek: “azıglıg eren berk tügünler yazar”, şaşırmaq, yanılmak, kusur etmek, hata etmek: “yazmas atım bolmas, yanılmas bilge bolmas”, yaklaşma bildiren tasviri fiil: “ol anı ura yazdı”, yazmak: “ol bitik yazdı”.¹⁴

Türkçe Sözlükte “yazmak” eylemi için 10 anlam sıralanmış: “söz ve düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak: “Bütük bir heyecan, bir haziçinde şu satırları yazıyorum.”, yazı ile anlatmak, yazıya dökmek: “Adresini bilmiyorum ki yazayım.”, yazar olarak görev yapmak, yazı ile bildirmek, haber vermek: “Mağlubiyet Almanya’yı karıştırmış, gazeteler yazıyor.”, birbilim veya edebiyat eseri oluşturmak, sayaç vb. sayılarla niceliği belirtmek, kaydetmek: “Çocuğu okula yazdılar.”, bir göreve almak: “O delikanlıyı polis yazmışlar.”, insanın geleceğini belirlemek: “Yazan böyle yazmış.”, gelinin yüzünü süslemek: “Kalem alıp kaşın gözün yazmalı.”, yaymak, sermek, açmak “Hamur yazmak.”. Ayrıca bu anlamların yanında görev alan yaz- fiili, kök veya gövdelerin sonuna –a (-e) zarf fiil eki almış fiillere gelerek yaklaşma bildiren birleşik fiiller oluşturur: “düşeyazmak, öleyazmak.” “yazmak” fiilinden türeyen kelimeler ise şunlardır: “yazı, yazıcı, yazıhane, yazı dili, yazı kağıdı, yazılım, yazılı sınav, yazım, yazı masası, yazın, yazınsal, yazır, yazışma, yazıt, yazı tahtası, yazı bilimi, yazma, yazmacılık, yazman, yazmanlık, yazma nüsha yazma yitimi gibi.”¹⁵

Ağızları incelediğimizde ise “yazmak” eyleminin ve türemiş şekillerinin varlığını ve kullanımını tespit etmekteyiz: Kırşehir ve yöresinde “yazma”: renkli

¹³ “Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü”, Emir Necipoviç Necip, Rusçadan çev: Yard. Doç. Dr. İklil Kurban, Ankara, TDK Yay., 2008. s. 462

¹⁴ “Karahanlı Türkçesi Sözlüğü”, Dr. Suat Ünlü, Eğitim Yayınevi, Konya: 2012. s: 979.

¹⁵ “Türkçe Sözlük” haz: Şükrü Halük Akalın... (ve başk.). -11.bsk-, Ankara: TDK, 2011. s. 2559-2563.

tülbent; “yazzıh”: acıma bildiren ünlem edatı olarak kullanılmaktadır¹⁶. Muğla ve yöresinde “yayı-”: hayvan otlamak, “yayke-”: yıkamak, “yaz-”: yaymak, “yazgı”: yayılarak serilen örtü, halı kilim, “yazıl-”: (halı, kilim) serilmek, “yazmı”: yazma, başörtüsü anlamında kullanılmaktadır¹⁷. Erzincan ve yöresinde ise “yaylım”: otlak, yayla, sürünün dinlendiği yer, “yayuh”: yayık, “yazı/yazu”: tarlaların bulunduğu geniş alan, arazi, “yazma”: ince başörtüsü anlamında kullanılmaktadır¹⁸. Rize ili ağızlarında ise “yayle”: yayla, “yaylim”: otlak, mera, “yazuk san-”: acımak, merhamet etmek anlamında kullanılmaktadır¹⁹. Elazığ ve yöresinde “yay”: yaz, “yaygı”: hasır,çul, kilim, halı gibi serilen şeyler, “yayılmak”: otlamak, “yayma”: hayvan sırtına iki taraflı konulan büyük çuval. “yazığı gelmek”: acımak, “yazılık”: kalem, “yazma”: kadın başörtüsü, yemeni, “yazmak”: bitki gövdelerini bıçak ile yarmak anlamında kullanılmaktadır²⁰. Bolu ili ağızlarında ise, “yaygı”: evlerde yere ya da sedire serilen örtü, bez, “yayug”: yayıg, “yaz-”: sermek anlamında kullanılmaktadır²¹. Trabzon Sürmene- Araklı- Köprübaşı yerel ağızlarında ise “yaymak”: 1.sürüyü otlatmak, sürüyü otlatmak için otun bol olduğu yere sürmek 2. Fındığı kurutmak için yığın yapılan harman yerinde, dağıtmak yaş taneli harmanı açmak, iyice kurummasını sağlamak. 3. Yayık çalkalamak; “yazı”: alın yazısı, yazgı (kader), “yazma”: bir tür başörtüsü; üstü boyalı desenler işlenmiş, çiçekli bezden yapılmış genç kız ve kadınların kullandığı, kenarları oya işlemeli başörtüsü anlamında kullanılmaktadır²².

Çağdaş Türk Lehçelerinde ise yazı yazmak anlamında “yazmak” eylemi varlığını korur fakat bazı ses değişimleri görülmektedir: Kazak Türkçesinde ‘y’ foneminin yerini ‘j’ alırken Kırgız ve Tatar Türkçesinde ise c fonemi alır. “yazmak” eylemi TT’ si ile Azerbeycan T’ sinde birbirine en yakın şeklini korurken en farklı ise Kazak ve Kırgız T’ sinde şekli değişmiş durumda yer almaktadır. “yazmak”

¹⁶ Ahmet Günşen, **Kırşehir ve Yöresi Ağızları** (İnceleme-Metinler-Sözlük), Ankara, TDK Yay., 2000, s. 503.

¹⁷ Ali Akar, **Muğla Yöresi ve Ağızları**, Ankara, TDK Yay., 2013, s. 471-472.

¹⁸ Mukim Sağır, **Erzincan ve Yöresi Ağızları** (İnceleme-Metinler-Sözlük), Ankara, TDK Yay., 1995, s. 428.

¹⁹ Turgut Günay, **Rize İli Ağızları** (İnceleme-Metinler-Sözlük), Ankara, TDK Yay., 2003, s.

²⁰ Nadir İlhan, **Elazığ Yöresi Söz Varlığı**, Ankara, TDK Yay., 2008, s. 224-225.

²¹ Erol Öztürk, **Bolu İli Ağızları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2016, s. 367.

²² Bahattin Sezgin, **Trabzon Sürmene-Araklı-Köprübaşı Yerel Ağızlar Derleme Sözlüğü**, İstanbul, Cinus Yay., 2015, s. 356-357.

eylemi kullanımını sürüdürürken yazı ve yazık şeklindeki türemiş isim şekilleri de mevcuttur. Çağdaş Türk lehçelerinde “yazmak” eyleminin ve türemiş şekillerinin kullanımını ise aşağıdaki gibidir²³:

T. T.	Azeri T.	Başkurt T.	Kazak T.	Kırgız T.	Özbek T.	Tatar T.	Türkmen T.	Uygur T.
Yazı	Mäktub	yazıv-hızıv	jazuv	cazū	hat-yazuv	Yazu	hat-yazğı	yezık
Yazık	Yazıg	ayanıs! yäl! kızğanıs!	jazık; ökiniş(ti)	ayō!	Äfsüs	ayanıç!, jal, kızğanıç	Hayp	äpsus!
Yazmak	Yazmag	Yazıv	jazuv	cazū	Yazmak	Yazu	Yazmak	yazmak pütmäk

1.2. ATASÖZLERİ VE DEYİMLERDE “YAZMAK” EYLEMİ

“yazmak” eylemi yazı yazmak anlamının yanısıra “kader, alın yazısı” anlamı ile atasözlerinde yer almıştır. Deyimlerde ise “yazmak” eylemi anlamında kullanılmış ve “yazık” suç, hata, günah anlamında türemiş şekli ile yer almıştır. Türkiye Türkçesinde “yazmak” eylemi ile ilgili atasözleri²⁴ ve deyimler²⁵ aşağıda açıklamaları ile verilmiştir:

*17952. **Yavıl, yavıl, yavılımından çıkma.**

(Kişi başarılı olabileceği birçok iş yapabilir ama altından kalkamayacağı ya da sürdüremeyeceği işlere girişmekten kesinlikle kaçınmalı)

*17982. **Yazı denişmez, vastık denişir.**

²³ “Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Klavuz Kitap) I”, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s. 976-982.

²⁴ Nurettin Albayrak, “Türkiye Türkçesinde Atasözleri”, Ankara, Kapı Yayınları 184, 2009.

²⁵ M. Ertuğrul Saraçbaşı, “Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü II. Cilt”, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları: 3170, 2010.

(İnsan ne yaparsa yapsın alın yazısını değiştiremez; yine ne yaparsa yapsın ölümü önleyemez, mutlaka mezarda yatacağı zaman gelir.)

*17983. **Yazıcı dilinden, yazmacı elinden bellidir.**

(Geçimini zekâsıyla kazanan dilinden, emeği ile kazanan ise elinden bellidir.)

*17984. **Yazıcı kendine kem (vanlıs) yazmaz.**

(Bir işi yürüten kimse, kendi aleyhine olacak durumlardan kaçınır.)

*17986. **Yazılan, başa gelir.**

(Kişi kaderinden kaçamaz, kaderinde olan her şeyi birer birer yaşar.)

*17987. **Yazılan (vazı) bozulmaz.**

(Kişiler ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar, yazgılarını değiştiremezler.)

*17988. **Yazılmışta bozulmuş (yuvulmuş) yok.**

(İnsanın kaderinde yazılı olanları mutlaka yaşar, kaderde yazılı olanları bozmak mümkün değildir.)

*18021. **Yazmasa, yanılmaz bir Allah.**

(İnsanlar hakkında verilecek kararlarda yalnız Allah yanılmaz.)

TT' de "yazmak" eylemi ile ilgili kullanılan deyimler ise şunlardır²⁶:

***Yaya kalmak.**

(İşini yürütürken yardımından yararlandığı kimseden ya da şeyden yoksun kalarak iş yapamaz duruma gelmek.)

***Yayı yaymak.**

(Sütü ve yağı birbirinden ayırmak için yayığı çalkalamak.)

***Yaygarayı koparmak (ya da basmak).**

(Önemsiz bir şeyi bahane ederek bağırıp çağırmak.)

²⁶ Ali Püsküllüoğlu, "Türkçe Deyimler Sözlüğü", Arkadaş Yayınevi, 1995, Ankara. s. 802

*Yayla gibi.

(Geniş.)

*Yaz duvara kalsın bahara.

(Veresiye alışverişte şaka yollu söylenir.)

*Yaz tahtaya al haftaya.

(Bknz. Yaz duvara, kalsın bahara.)

*Yazar çizer.

(Yazarlıkla uğraşan kimse.)

*Yazıp çizmek.

(Yazıyla uğraşmak, yazmak.)

*Yazıya dökmek.

(Bir konuyu yazıyla anlatmak, iletme.)

*Yazıya gecirmek.

(Sözlü bir şeyi yazılı duruma getirmek.)

*Yazıya gelmemek.

(Yazıyla anlatılamamak.)

*Yazı yaban.

(Her yer dağ taş, ova kır.)

*Yazıyı sökmek (ya da çıkarmak).

(Okuyabilmek)

*Yazı tura atmak.

(Bir oyunda ilk başlayanı belirlemek amacıyla, metal parayı havaya atıp yere düştüğünde hangi yüzün üste geldiğine bakarak karar vermek.)

*Yazının cahili olmak.

(Okuma yazması olmamak, bilgisiz ve eğitimsiz olmak.)

*Yazık etmek.

((Birine, bir şeye) Ona zarar verilmek, üzüntü duyulmasına neden olacak bir durum meydana gelmek; ziyan edilmek.)

*Yazıklar olsun.

(Çok üzüntüyle, kınama duygusuyla söylenir.)

1.3. TARİHİ METİNLERDE “YAZMAK” EYLEMİ VE “BİTİMEK” FİİLİ

1.3.1. Eski Türkçe Metinlerinde “Yazmak” Eylemi

ET’de “yazmak” fiil kökünü Clauson “çözmek, açılmak; hata etmek, yanılmak; yazmak” olarak anlamlandırmış ve “yazmak” fiil kökünün “yad-/yanıl-” fiil kökleri ile anlam bakımından bağlantılı olduğunu belirtip “yaz-” fiil kökünü “ya-” fiil köküne dayandırmıştır²⁷. Marcel Erdal ise “yazmak” fiil kökünü “rahatlamak; hata, suç, günah işlemek; yoldan çıkmak; yazmak” olarak anlamlandırmıştır²⁸. Ayrıca Clauson ve M. Erdal eserlerinde yazı yazmak anlamında kullanılan bir diğer fiil köküne, “bitimek” fiilinine de yer vermişlerdir.

ET dönemine ait taradığımız eserlerde “yazmak” eyleminin yazı yazmak anlamındaki kullanımı ilk olarak Uygur Türkçesi ile yazılmış olan düz yazı türündeki “Türkische Turfan-Texte VII” adlı eserde karşımıza çıkmaktadır²⁹: “**yazsun** kumbandi taqz-un”. (TT VII 25/19). ET döneminde ait taradığımız diğer metinlerde ise “yazmak” eyleminin ‘yanılmak, şaşırmaq, hata etmek, kusur etmek, günah işlemek’ anlamında daha sık kullanıldığı görülmekte ve bu dönemde yazı yazmak

²⁷ Sır Gerard Clauson, “An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish”, Oxford At the Clarendon Press, 1972. s: 980-988

²⁸ Marcel Erdal, “Old Turkic World Formation A Functional Approach to the Lexion”, Vol. I, Vol. II, Otto Harrassowitz. Wiesbaden, 1991. s: 256, 484, 629.

²⁹ Von Dr. G. R. Rachmatı Mit Sinologischen Anmerkungen Von Dr. W. Eberhard Mit 6 Tafeln “Türkische Turfan Texte VII” Berlin, 1936. s.36

anlamında ise “bitimek” fiilinin ve türemiş şekillerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum neticesinde biz de çalışmamızda ET döneminde yer alan “yazmak” fiil kökünü, “yazınmak” fiilini ve “yazı, yazuk, yazuklug, yazuksuz” türemiş isim şekillerini tarayıp bu dönemdeki anlamlarını ve kullanım şekillerini ortaya koyduk. Taradığımız eserlerden IB’ de ise “yazmak” eylemi ile ilgili herhangi bir kullanım görülmezken “bitimek” fiilinin kullanımını ise örnekleri ile tespit ettik. Ayrıca yakın anlam taşıyan “yad-, yan- ve yay-” fiil köklerine de yer verip aşağıdaki gibi sıraladık:

Yaz -: yazmak; şaşırarak, yanılmak; kusûr etmek, hatâ etmek

“...**yazsun** kumbandi taqz-un...” (...yaz kumbandi giysin...) (TT VII 25/19)

“burkanlarğa **yazmış vangılmış**” (hükümdarlara karşı günah işlemiş, yanılmış) (MS 81/50)

Yazın -: yanılmak, hata etmek, ihanet etmek

“işilerin küretip **yazınsar amran**” (kadınlarını aldatıp hata ederek sevmek) (MS 80/4)

“erti kağan atıg bunta biz birtimiz sinilim kuunçuyug birtimiz **özi yazıntı** kağanı ölti bodunu küñ kul boltı” (idi. Hakan unvanını burada (ona) biz verdik. (Eş olarak da) kız kardeşim prensesi verdik. (Buna rağmen) kendisi hata işledi. (Sonuç olarak Azların) hakanları öldü, halkı (da) kul köle oldu). (BK D17)

“bilmedükün üçün bizine yanıtukın **yazuntukın üçün** kağanı ölti” (bilgisizliği yüzünden, bize karşı hatalı hareket ettiğinden, hakanları öldü, kumandanları (ve) beyleri de öldü) (BK D16)

Yazuk: suç, günah, kusûr, hatâ

“**kürlüg yazukug** örtgüçi erser” (hileli günahı kapatacak ise) (MS 83/61)

“(müni) **yazukı bar erser** arıtı örtmez” ((müni) günahı var ise temizlemekle kapanmaz) (MS 59/19)

“sözlep ertürdümüz... amtı **ol yazukla**” (konuşarak yaptığımız... şimdi o günahla) (MS 65/11)

Yazuklug: günahkâr

“**yazuklug tınlıglar** alku raurap” (günahkâr bütün canlı varlıklar raurap) (MS 83/22)

Yazuksuz: günahsız

“...**yazuksuz**...” (MS 83/14)

“ayığlaşmak **yazuksuzug yalarmakta** ulatı” (anlaşmazlık, iftira olacak hatta suçsuz ezilecek) (AYS 0687/13)

Yazi: kır, ova

“**tögültün yazi** koonayin tiser türük bodun ölsikig” (Tögültün ovasına yerleşeyim dersen, Türk halkı, mutlaka öleceksin) (BK K5)

“eçim kağan birle ilgeri yaşıl ügüz **santun yazıka** tegi süledimiz” (amcam hakan ile doğuda Sarı ırmak (ve) Şantung ovasına kadar sefer ettik) (BK D15)

“işidip **samantavrkaş yazıda** kuvra” (işitip Samantavrkaş ovasında topla) (MS 63/32)

Yad -: yaymak, sermek, açıklamak, tanıtmak.

“açar **biz yadar** biz kop irinçüde ” (açarız yayarız hep kötude) (MS 74/39)

“...ın yazukumuznu açalım **yadalım**”(…ın günahlarımızı açalım yayalım) (MS 70/49)

“nom ärdinig **aça vada** nomlayu” (kanun değerliyi açarak yayarak kanun yapıp) (AYS 0799)

Yadal-/ Yadıl-: yayılmak, dağılmak, genişlemek

“tükel bultı **atı küsi yadaltı** teñgri” (tam buldu, adı şöhreti yayıldı tanrı) (MS 13/18)yayılmak

“**uluşlarda yadılır**” (şehirlerde yayılır) (MS 88/10)

“yığılmış **kuvrag yadılıp** bardılar kop” (toplanmış rahipler cemaati yayılıp vardılar hep) (MS 19/46)

“kenürü **yadılgay** tep yarlıkadı” (açarak yayılacak diyip buyurdu) (AYS 1120)

“kü at dört bulunda **yadıltı**” (şöhretinin haberi dört tarafa yayıldı) (İKPÖ VII.2.)

Yan-: yaymak, dağıtmak, hezimete uğratmak,

“**yandım** tenri yarlıkaduk üçün men kazgantuk üçün türük bodun ança kazanmış erinç”

(dağıttım, Tanrı buyurduğu için ben çalışıp kazandığım için Türk halkı da öylece kazanmış oldu) (BK D33)

“**anı yanıp** türgi yargun költe buzdımız” (onu dağıtıp Türki Yargun Göl’de bozguna uğrattık) (KT D34)

Yay: ilkbahar, yaz

“**yay bolsar:** üze: teñri” (ilkbahar gelince yukarıda (gök?) (BK B3)

“tatabı bodun tabgaç kaganka körti yalabaçı edgü sabı ötügi kelmez tiyin **yayın süledim**”

(Tatabı halkı Çin hakanına tabi oldu. Elçisi, iyi haberi (ve) ricaları gelmiyor diye yazın sefer ettim) (BK D39)

1.3.2. Eski Türkçe Metinlerinde “Bitimek” Fiili

ET dönemine ait taradığımız metinlerde, “bitimek” fiilinin yazı yazmak anlamında kullanıldığını, yazdırmak anlamına gelen “bititmek” şeklinde türemiş fiil şekillerinin varlığını tespit ettik. Bunun yanısıra mektup, kitap, yazı anlamında kullanılan “bitig” ve yazıcı, kâtip anlamında kullanılan “bitikçi- bitkaçi” türemiş isim şekillerini de tespit ettik: “bitimek” fiili OY’da 11, TT’ de 2, MS’de 3, İKPÖ’de 4 yerde, AYS’ da 5, IB’ de 1 yerde kullanıldığı tespit edilmiştir. ‘bitit-’ OY’da 2, TT’ de 1 yerde kullanılırken, “bitig” ismi ise OY’da 5, TT’ de 10, IB’ de 1 yerde kullanılmıştır. “bitkaçi” İKPÖ’de 2 yerde kullanılmıştır.

ET dönemine ait taradığımız eserlerde “bitimek” fiilinin varlığını ve kullanım sıklığını sayılarla tespit edip aşağıda örnekler halinde sıraladık:

“anı körüp ança bilin ol... tokıtdım bu bitig bitigme atışı yollug tigin **bitidim**” (Onu görüp öylece bilin ve öğrenin o taşı hakettirdim. Bu yazıyı yazan Kül Tigin’in yeğeni Yolluğ Tigin’dir.) (KT G13)

“...iglig kisining adin bitip, tas..... ning” (TT VII 24/14)

“bu yitikan sudur nom ardinig bitivyü tagintimiz...” (TT VII 40/10-11)

“bitivür biz... ol emgekke süngükümüzke tegi etimiz yinimiz yarılır” (yazarız. bu ızdıraptan, kemiğimize kadar etimiz derimiz yarılır) (MS 61/6-7)

“yegan bitivyü küsan çor bitidim” (yeğen yazarak. Ben, Küsen Çor yazdım) (İKPÖ XLV.int, XLVI .ext)

“anı körüp ança bilin ol... tokıtdım bu bitig bitigme atışı yollug tigin **bitidim**” (Onu görüp öylece bilin ve öğrenin o taşı hakettirdim. Bu yazıyı yazan Kül Tigin’in yeğeni Yolluğ Tigin’dir.) (KT G13)

“ yiti otuz ülüş ulug nom bitigig bititü tegintimiz... bu nom **bitimiş** buyan” (yirmi yedi bölümlü Maytrısimit adlı büyük din kitabını, biz aciz kullar yazdırdık. Bu din kitabının yazılmasından hâsıl olacak) (MS 1/36-38)

“okıdaçı sözladaçı bitidaçı bitidaçı tözünlar oğlu tözünlar kızı” (okusa ezberden okusa sonra bu tılsımı da ezberden okuyup (her kim)) (AYS 1073-1075)

“ körkimiş, şastirlar tag bitiglar bo yertinçüta sansız” (her ne kadar harika, parlak Sutra metni olan sayısız) (AYS 737-738)

“ on ok oğluna tatına tegi bunı körü bilin bengü taş tokıtdım.... tokıtdım **bititdim** bunı körüp açā bilin ol ta barkin”

(On- Ok oğullarına ve onlara tabi yabancılara kadar (herkes) bunu görün ve öğrenin. Ebedî taş hâkettirdim.... hâkettirdim ve yazdırttım. Bunu görün ve öylece öğrenin. O taş tapınağını....) (BK K15)

“takı na ayıtmış kargak, bitimaktin bititmaktin, uzatı okımağın okımağın turmuş buyan ödgü kılınçlarığ, na üçün tep tesar”

(ama onu yazar, tutar okur başkalarına tanıtırsa çok büyük erdemlere ulaşır (AYS 554-557)

“**bitkaçi** kün toymış” (yazıcı Kün Toymış) (İKPÖ LXVII .int)

“bars yıl, ekinti ay, bir yigirmike Tay-gün-tam manıstantakı kiçig dıntar burua guru eşidip içimiz isig Sangun İtaçuk için **bitidim**” (kaplan yılında ikinci ayın on beşinde, Taygüntan manastırında ben genç dindar mürit, mürşit kâhinden işitip, ağabeyimiz aziz Sangun İtaçuk için bu kitabı yazdım) (IB 67)

“amtı amrak oğlanım, ança bilingler: **bu ırk bitig** edgü ol. Ançıp alku kentü ülügi erklig ol” (şimdi sevgili çocuğum şöylece biliniz: bu fal kitabı iyidir. Fakat yine de herkes kendi kaderi üzerinde güç sahibidir) (IB 66)

1.3.3. Orta Türkçe Metinlerinde “Yazmak” Eylemi

OT döneminde taradığımız eserlerde “yazmak” eylemi “yaymak, dağıtmak, sermek, açmak; şaşmak, yanılmak, hata etmek, kusur işlemek günah işlemek” anlamlarında kullanılmaktadır. Bu anlamların yanında “çözmek” gibi yeni anlamları da görmekteyiz. Bu anlamda kullanımı ilk olarak KB’ te karşımıza çıkmaktadır. Onu takiben DLT’ de çözülmek anlamı ile kullanılan daha fazla örnek görülmektedir. Yazı yazmak anlamındaki “yazmak” eyleminin kullanımını ilk olarak OT döneminde DLT’ te görmekteyiz: “ol bitik yazdı” DLT, CIII, 59-6. Ayrıca tasviri fiil olarak kullanımını da ilk olarak bu dönemde görmekteyiz: “ol anı ura yazdı” DLT, CIII, 59-9

“yazmak” eylemi ise ET döneminde olduğu gibi bu dönemde de “hata etmek, günah işlemek” anlamında türemiş isim ve fiil şekilleri ile kullanılmaya devam etmektedir. Yazı yazmak anlamında ise ET dönemindeki gibi bu dönemde de “bitimek” fiili karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde “bitimek” fiili taradığımız metinlerde hem kök fiil şeklinde hem de türemiş isim şeklinde tespit edilmektedir. Biz çalışmamızın bu kısmında ilk olarak OT dönemine ait taradığımız metinlerde “yazmak” eyleminden türemiş olan “yazıl-, yazış-, yazın-, yazlat-, yazlış-, yazukla-” fiil şekilleri ile “yazı, yazıcı, yazım, yazık, yazuklu, yazuksuz” türemiş isim şekillerini ortaya koyup hangi anlamlarda kullanıldığını örnekleri ile sıraladık. ET

döneminde olmayan ancak OT döneminde tespit ettiğimiz “yazım” ismi “yoldan çıkma, şaşma” anlamında kullanılırken; “yazış-” fiili de “yardım, yarış etmek” anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca “yazmak” eylemi ile yakın anlam taşıyan “yay-” fiili “yaymak, sermek, dağıtmak, açmak” anlamları ile “yazmak” eylemi ile sesteş olan “yaz” ismini de “yaz, yay” şeklindeki kullanımları ile tespit ettik ve aşağıda sıraladık:

Yaz-: çözmek, açmak, sermek, dağıtmak; şaşırmaq, yanılmak; kusûr etmek, hatâ etmek

“öküş söyleme söz birer söyle az; tümen söz tüğünün bu bir **sözde yaz**”

(Sözü çok söyleme, az ve birer birer söyle; binlerce sözün düğümünü bu bir sözde çöz.) (KB 172)

“ol **tüğün yazdı**” (o, düğüm çözdü) (DLTIII 59-16)

“**yazar kol** kuçar teg yana terk kaçır” (kucaklayacak gibi kollarını açar, fakat hemen kaçır.) (AH 222)

“sözüg söyledeçi azar **hem yazar**; ukuşlug eşitse ongarur tüzer”

(Sözü söyleyen yanılıp şaşırabilir; anlayışlı isterse, bunu onarıp düzeltir.) (KB 205)

“ol **bitik yazdı**” (o, kitap yazdı) (DLTIII 59-6)

“ol **sözinde yazdı**” (o, sözünde yanıldı) (DLTIII 59-6)

“ol **anı uruyazdı**” (o, onu döğeyazdı) (DLTIII 59-8)

“ol **keyikni yazdı**” (o, ava atışta yanıldı) (DLTIII 59-9)

“**yazmas atım** bolmas, yanğılmas bilge bolmas” (şaşmadık atış olmaz, yanılmadık bilgin olmaz) (DLTIII 59-11)

“**ne yazdı** ajunça bu sahib hüner”

(Hüner sahibi dünyaya karşı ne (gibi bir) kusûr işlemiştir?) (AH 445)

“**yazmadın atıp urdı** anı, tüşürü urdı anı olturdı aña otruk boldı, bükürçi boldı”

(yanılmadan atıverdi onu, düşürüverdi onu, oturdu ona yatalak yaptı, yatalak oldu)
(MKE 11/3)

“otruk bükürçi kıyşdı anın tapa **yazdı haremde**”

(yatalak yatalak eğildi ona doğru günah işledi haremde) (MKE 11/4)

Yazı: kır, ova

“**yazı tağ virig** tut yorır koy sürüg; ya kul küng tapuçı ay kılkı örüg”

(Ova ve dağlık yerlerde dolaşan koyun sürüleri, kul, cariye ve hizmetkârların dolu, ey sakın doğalı.) (KB 5371)

“**yazığa çıkdı**, kaydardı tevelerini suvdın”

(ovaya çıktı, develerini sudan geri getirdi) (MKE 14/1)

Yazıcı: yazıcı, katip

“safarga barsa, özini halifa kılur erdi. Ya ‘Ali, sen taqı benim halifam turur-sen, ümmetim üze taqı hem **yazıcı sen**”

(sefere gitse, kendisini halife yapardı. Ya Ali, sen de benim halifemsin, ümmetimin üzerinde de hem de yazıcısın) (NF 137/13)

Yazıl-: açılmak, çözülmek, yayılmak

“bayattın manga çın ‘ata sen bu kün; **seningdin yazıldı** kamug berk tügün”

(Sen bana bugün Tanrının gerçek bir ihsanısın; bütün çetin düğümler senin sayende çözülmüştür.) (KB 5888)

“**yazıldı ajunka** anı tirtgüsüz; eşitti tözü halk anı örtgüsüz”

(Dünyaya yayılır ve artık toplanmaz; onu bütün halk duyar, artık örtülemez.) (KB 2685)

Yazık-: yaz olmak.

“**yıl yazıktı**” (zaman ilk yaz oldu, yazlaştı) (DLTIII 76-12)

Yazıl-: açılmak, yayılmak; yalabımak, güzelleşmek; çözülmek.

"**tügün yazıldı**" (düğüm çözüldü) (DLTIII 78-14)

Yazın-: kendi kendine çözmek, çözünmek, çözülmek.

"er **kurın yazındı**" (adam kuşağını çözdü, kendi kendine çözdü) (DLTIII 84-7)

Yazım: şaşma, yanılma, yoldan çıkma

"yol ağzında erse kişi başlagu; törüsin tokusın **yazım kılmağı**"

(Yol ağzındaysa insanlara rehberlik eder; merasim, örf ve adaletin yanlış yapılmamasına dikkat eder.) (KB 2497)

Yazış-: çözmekte ve yaydan kirişi çıkarmakta yardım ve yarış etmek.

"ol anğar **tügün yazışdı**" (O, ona düğüm çözmekte yardım etti) (DLTIII 73-7)

"ol manğa **ya yazışdı**" (O, bana yaydan kirişi çıkarmakta yardım etti.) (DLTIII 73-4)

Yazlat-: yazlatmak, yazı geçirmek, yaylatmak.

"ol koyın **yaylagda yazlattı**" (O, koyununu yaylada yazlattı.) (DLTII 355-15)

Yazlın-/ Yazlış- : çözülmek

"tügün **yazlındı**" (düğüm çözüldü) (DLTIII 110-22)

"**tügünler yazlışdı**" (düğümler çözüldü) (DLTIII 105-8)

Yazuk: suç, günah, kusûr, hatâ

"ilig aydı uktum açıldı sözüñg; **yazuk 'uzri** kolduñg kutuldı özüñg"

(Hükümdar şöyle dedi: Anladım, sözün açıklandı, günahının affını istedin ve kurtuldun.) (KB 671)

"küremiş kul erdim **yazukum telim; yazuk varlıkagıl** sen ök sen idim"

(Ben yolunu kaybetmiş bir kuldum, günahım çoktur; günahlarımı affet, sen benim rabbimsin.) (KB 6509)

"ot tütünsüz bolmas, yiğit **yazuksuz bolmas**" (ateş dumansız olmaz, genç günahsız olmaz) (DLTIII 16-16)

“yazuklug kişining **yazukın keçür**” (kusurlu adamın kusurunu affet) (ATH 337)

“azın azın endi aşaka endi bizar **boldı yazukdın**, özür etdi yazmışlarınga”

(az az indi aşığıya, indi dertsiz oldu günahtan, af diledi günahları için) (MKE 179/1)

“kim ırgasa **töklür bu yazuk** teme” (sallasa bu günahlar dökülür, deme) (MNM 290\2)

“..dın **ne yazuq kelse**, ol abdest qılmıšta ol abdest suwı ol a‘zadın kelgen yazuqı keterür”

(ne kadar günah varsa, o abdest yaptığında o abdest suyu, vücut uzuvlarındaki günahları giderir) (NF 44/15)

Yazukla-: hata etmek, suç işlemek; suçu yüzünden yakalamak.

“ Beg **anı yazukladı**” (bey onu bir suçu yüzünden yakaladı) (DLTIII 342-25)

Yazuklu: günahkâr, suçlu

“ğattu kınadı anı, **yazuklu tedi** añğa yazuqğa nisbet kıldı anı”

(çektı, cezalandırdı onu, günahkâr dedi ona, onu günahla kıyasladı) (MKE 87/4)

“mürıd şeyhını **yazuklu tep** bilmegü” (mürıt eyhi günahkâr olarak bilmemeli) (MNM 290\3)

Yazukluk: günahkâr

“edeb kıldı yazganga ta ‘zir urdı, edeb uçun urdı **yazuklugını kücey kıldı** anıñg üze işni”

(terbiye verdi yanılana azarladı, terbiye etmek için günahkârı zorladı, ona iş verdi) (MKE 74/7)

“eliglerini sürttiler taqı **öñgin yazuqlug kimerseler** eliglerini sürttiler erse, ol aq taş qap-qara boldı tep”

(ellerini bulaştırdılar ve başka günahkâr kişiler de ellerini bulaştırdılar, o taş kapkara oldu diyerek) (NF 38/15)

Yazuksuz: günahsız

“manga ta’at ve ‘ibadat qılmaq içinde emgetgen qulum, sen benim hazratımda bu **yazuqsuz feristelerim** meñgizlig teg turur-sen”

(bana itaat ve ibadet etmek için zahmet çeken kulum, sen benim huzurumda bu günahsız meleklerim gibisin) (NF 263/17)

Yay: ilkbahar, yaz

“yıl ülgı **yay erse tüsegli viğit**; sarıg al tüşese ya kürküm ögit”

(Yılın mevsimi yaz ve düş gören delikanlıysa, düşünde sarı, pembe renklerle safran veya öğütülmüş bir şey görürse) (KB 6009)

“küz keliği **yayın belgölüg**”(güzün gelişi ilkyazdan belli olur) (DLT III 160-19)

“**yayınkı bulut teg** ya tüş teg ħali; direngsiz keçer baht ya kuş teg uçar”

(Baht yaz bulutu gibidir veya rüya gibi boştur; durmadan geçer veya kuş gibi uçar.) (AH 223-224)

“**yayladı bir orunda, yay** keçürdi” (bir yerde yayladı, yazı geçirdi) (MKE 148/5)

“**yayladı ol orunda, yay** keçürdi” (o yerde yayladı, yazı geçirdi) (MKE 189/8)

“yıl içre bu küz kış taķı **yay rebi**” (yıl içinde güz, kış, bahar veya yaz mevsiminde) (MNM 254/2)

Yay-/ Yayıl-: yaymak; yayılmak, sarsılmak

“ıdı çın bütün ked kerek er köni; **köñgül yaymasa** ötrü tutmasa munı”

(Beyin gönlüne şüphe girmemesi ve onu hizmette tutması için hazinedar çok doğru, güvenilir, iyi ve dürüst biri olmalı.) (KB 2744)

“ol suwda **tonuğ yaydı**” (o, suda elbisesini çalkaladı, kımıldattı) (DLTIII 247-3)

“ol menning **köñgül yaydı**” (o, benim gönlümü meylettirdi) (DLTIII 246-20)

“yel **yıgacığ yaydı**” (yel ağacı salladı) (DLTIII 247-1)

“Tangrı yapa örtüdi anga anı, tegürdi **anga yaydı** yaşru sözni” (Tanrı kapayarak örttü onu, ona ulaştırdı gizlice sözünü) (MKE 57/5)

“karındaşlar ara **sözüm yaymakım**” (kardeşler arasında sözümü yaymaktır) (MNM 401/4)

“hem bir yıgaç yer erdi takı ol qalını bu tahtnıg ortasında **yaymış erdi** takı ol qalınıñg ortasında altundın”

(hem ağaçlık bir yerdi ve o halıyı bu tahtın ortasına yaymıştı ve o halının ortasına altından) (NF 210/2)

“**yayılma köni** tur köñgöl tut köni; köni iki ajun könilik bulur”

(Sağa sola meyletme, doğru dur, gönlünü dürüst tut; doğru olan kişi her iki dünyada doğruluk bulur.) (KB 5601)

“**yıgaç yayıldı**” (ağaç ırgalandı; ağaç yel esmesi yüzünden sağa sola ırgalandı) (DLTIII 192-6)

“ol suwda **tonın yayındı**” (o, elbisesini kendi suya yaydı) (DLTIII 86-13)

“**yayıldı sav** öcin aldı öndin küydi aña”

(yayıldı sözü, öcünü aldı, sonra onu bekledi) (MKE 133/3)

“Ömer razhu hilafatında üküş eller açıldı, musulmanlıq **‘alamqa yayıldı**”

(Hz. Ömer’in halifeliğinde bütün eller açıldı, Müslümanlık dünyaya yayıldı.) (NF 112/6)

Yaz: yaz, ilkbahar

“yiğit erse yaşing **yaz erse** yılıng; sogık işke tutgıl isitür kanıng”

(Yaşın genç ve ömrün bahar yıllarındaysa, soğuk şeyler kullan, kanın bunları ısıtır.) (KB 4623)

“**yazın katıglansa** kışın sewnür”(yazın çalışan kışın sevinir) (DLTIII 159-10)

“kelür küz keçer **yaz barur** bu ‘umür; tuketür ‘umürni bu yazım küzim”

(Bahar geçer, güz gelir; ömür gider, bu bahar ve güzüm ömrü tüketir.) (AH 471-472)

“tamam bülbül ötmüş teg-ök **bolsa yaz**”(ilkbaharda bülbülün ötmesi gibidir) (MNM 390/2)

1.3.4. Orta Türkçe Metinlerinde “Bitimek” Fiili

OT döneminde yazı yazmak anlamında kullanılan “bitimek” fiil kökünü ve bu kökten türeyen isim şekillerinin varlığını ve kullanım sıklığını tespit edip aşağıda tablo halinde sıraladık:

ESER	biti - bitil - bitig-	Biti bitig	bitikçi bitigli bitiglik	Bitigü
KB	58 (yaz-)	96 (kitap)	4 (kâtip)	11 (kalem)
DLT	1(yaz-) 1(yazdır-) 8(yazış-) 6(yazdır-)	35(kitap) 8(yazı)	1 (katiplik)	1 (yazı takımı)
AH	5 (yaz-)	-	-	-
MKE	22 (yaz-)	34 (mektup)	11 (yazıcı)	-
MNM	3 (yazıl-)	1 (yazı)	1 (yazılmış)	-
NF	61 (yaz-)	64 (kitap)	2 (yazıcı)	-

“bitimek” fiilinden türemiş ve mektup, name, yazı, kitap anlamına gelen ‘bitig’ ismi ile yazıcı, kâtip anlamında kullanılan ‘bitikçi’ şeklindeki türemiş isimler vardır. O.T. dönemine ait taradığımız metinlerde ‘biti-’ fiili KB’de 58, AH’ da 5, MKE’ te 22, MNM’ de 3, NEF’ te ise 61 yerde; ‘bitig’ KB’de 96, MKE’ te 34,

MNM' de 1 NF' te 64 yerde; 'bitikçi' isminin ise KB'de 4, NEF' te 2 yerde kullanıldığını tespit ettik. Kalem anlamına gelen 'bitigü' ismi ise sadece KB'de 1 yerde kullanılmıştır.

“sanga sözledim söz kumarı atı; unıtma bu sözler **köngülke bitı**” (sana söylediğim sözün adı vasiyettir; unutma bu sözleri gönlüne yaz) (KB 1341)

“ol **bitik bititti**” (o kitap yazdırdı) (DLT 299-2)

“ol manga **bitik bitışdi**” (O, bana kitap yazmakta yardım etti) (DLT II 88-18)

“**bitidim kitabı** mevaiz mesel” (kitabı mevizalar şeklinde yazdım) (AH 465)

“dölendürdi nemeni **bitidi atını**” (sağlamlaştırdı bir şeyi, yazdı adını) (MKE 6/1)

“qazi aydı: Rişvet almazmen velikin ekki hasm arasında hüküm qat qılsam aralarında **bir hat bitivürmen**” (kadı söyledi: rüşvet almam fakat iki düşman arasında buyrukla karar versem aralarında bir yazı yazarım) (NEF 246/4)

“sözüm sözledim men **bitidim bitig**; sunup iki ajunı tutgu elig” (ben sözümü söyledim ve kitabımı yazdım; bu kitap uzanıp her iki dünyayı da tutan bir eldir) (KB 351)

“ tapa dürdi **bitigni bitig** dürümünde” (doğru katladı kitabını kitap katlamada)(MKE 7/3)

“Peygamber as'qa Abu Sufyanın **bitigi keldi**. Ol bitig içinde aymış kim: Ya Muhammed bilgil, agah bolgil, bu nevbet kim keldim” (Peygamber as.'a Ebu Sufyanın kitabı geldi. O kitap içinde demiş ki: ya Muhammed, bil, haberli ol, bu nöbet ki geldim) (NF 32/7)

“**bitigçi** negü teg kerek at tetig; angar beg inanıp **bititse bitig**” (ey akıllı, kâtip nasıl olmalıdır ki; bey ona güvenerek yazılarını yazdırabilsin) (KB 2671)

“Necaşıqa mendin **bitig bitigil** tedi erse, ol **bitigçi aydı**: ya Resulallah neteg **bitigeyin?** Peygamber as aydı: **Bitigil**: Bismillahi”

(Necaşıka benden kitap yazmamı istedi, o yazıcı dediki: ya Resulullah nasıl yazayım? Peygamber as. Dedi ki: yaz! Allahın ismi ile) (NF78/13)

“**bitigü bile** koldı kagıd tetig; bayat atı birle **bitidi bitig**” (bu zeki insan kağıt kalem istedi; Tanrı adıyla başlayarak bir yazı yazdı) (KB 1342)

1.3.5. Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde “Yazmak” Eylemi

Taradığımız eserlerde yazı yazmak anlamındaki “yazmak” eylemi ilk olarak bu dönemde Şeyyad Hamza’nın ‘Yusuf ile Züleyha’ adlı eserinde tespit edilmiştir. EAT döneminde “yazmak” eylemi yazı yazmak anlamının dışında da kullanılmaya devam etmektedir: “açmak, yaymak, dağılmak, yanılmak.” Bu anlamlardan farklı olarak EAT döneminde “nakşetmek, resmetmek” anlamlarının da kullanıldığı görülmektedir. Taradığımız eserlerde “yazı(ova)” olarak ET’ den günümüze kadar EAT dönemi de dâhil olmak üzere türemiş isim şekli ile yer almaktadır. Ayrıca TT’ deki anlamı, harflerle yazılmış olan şey “yazı” EAT döneminde farklı bir anlam ile daha karşımıza çıkmaktadır: “kader, alın yazısı, yazı.” Bu anlamı ile “yazı” TT’ deki atasözlerinde, deyimlerde ve ağızlarda varlığını sürdürmektedir. Bu dönemde “kâtip” anlamında yazıcı ismi türetilmiştir. ‘yazıl-’ fiili yazı yazmak, yayılmak, dağılmak, çözülmek anlamlarının yanı sıra resmedilmek, nakşedilmek anlamlarında da kullanılmaktadır. yaz- fiilinden türeyen ve ET, OT döneminde metinlerle takip edebildiğimiz günah anlamındaki ‘yazuk’ EAT döneminde de yazuk, yazuklu şeklinde varlığını sürdürmekte ve farklı bir anlam ile daha karşımıza çıkmaktadır o da: ‘yazık!’tır. Bu dönemde “yazmak” eylemi yazı yazmak anlamında kullanıldığı halde yazı yazmak anlamındaki biti- fiili bu dönemde de hem fiil kökü hem de türemiş isim şekilleri ile varlığını sürdürmektedir. Taradığımız eserlerde yaz- fiilinin kök ve türemiş şeklini, “yazmak” eyleminden türeyen isim şekillerinin kullanımını da aşağıda örnekler halinde sırladık:

Yaz-: yazı yazmak, telif etmek; nakşetmek, resmetmek, çizmek

“bir **biti yaz** Mısra varsun bir kişi; söylesün anda ana uşbu işi” (YZ 13a-348)

“ben Ya’kûbdan ol Mısır issi ‘azize; bir **biti yaz** göre-lüm nider bize” (YZ 43a-1243)

“gönlüm anunıla avundıgını; **yaz dahı** ol anda kaldugını” (YZ 43a-1249)

“rahmet eyle koşana işidene; ‘avfunı hem **sefâ‘at it yazana**” (YZ 52b-1528)

“Kutayfer biti okur ahvalin bilür; **cevâb yazar** sevinür şâdi kılur” (YZ 13a-354)

“**biti yazar** Beşire virür tonı; Ken‘âna ilet Ya‘kûba vir dir bunı” (YZ 46b-1352)

“**yazdı Taymûs** bir biti Kutayfere; ya Kutayfer bu biti kaçan vara” (YZ 13a-351)

“**yazdılar bir kâğıda** uşbu sözi; sana sat-tuk ‘aybıla kulumuzı” (YZ 9a-225)

“beyle diyüben **bitiye yazdılar**; her biri kardaşlıgından bezdiler” (YZ 9a-228)

“Yûsuf eydür getirün sa‘ı bize; anı **kim yazdıvısa** disün size” (YZ 44a-1281)

“ol kuyudan çıkarup sattukların; üç ‘aybı var diyü **bitide yazdukların**” (YZ 37a-1065)

“yalan yire **biti yazdukların**; **yazdurdı ol** saraya ol birbirin” (YZ 37a-1066)

“yalan **biti yazdunuz** utanmayu; andan sonra hem Tanrıdan korkmayı” (YZ45a-1304)

“**yazgıl andan** sen hâlümü bildürü; dün (ü) gün aglamagum vasf kılduru” (YZ 43a-1244)

“kavzanup turmadugum **yazgıl ana**; gözlerüm görmedügin hem eyt ana” (YZ 43a-1245)

“kurd yiyen oglumı hem **yazgıl ana**; kardaşdır ol kim urdun zindanuna” (YZ 43a-1248)

“eytdiler bunun gibi kul satmaduk; biz bunun gibi biti **hod yazmaduk**” (YZ 44a-1279)

“Yûsuf eydür satmış-sız bir oğlanı; üç ‘aybı var diyü **yazmış-sız anı**” (YZ 44a-1277)

“gelün **ana yazunuz** hem bir biti; muhkem olsun aramızda bu satı” (YZ 8b-224)

“gönülleri hep düzen ol dürlü nakışlar **yazan ol**; can suretten ayrılıcak bu diller ne’y-çün söylemez” (YD 1686)

“sen ezelde beni **‘asi yazasın;** toldurasın ‘aleme avazesin” (YD 1075)

“**yazudur ki** nakkaş **yazmış durur;** hüner incüsin anda düzmiş durur”
(yazıdır ki nakkaş yazmıştır; hüner incisini onda dizmiştir) (SN 553)

“kişi niçe renc eyledi yoh yire; hünermişse **yazavidi coh**”
(insanı ne kadar rencide etti yok yere; hüner ise bu yazsaydı çok yere) (SN 561)

“ki bir yılda **ol sureti yazmışam;** ne kim reng vardur ana ezmişem” (SN 602)

“ne kim **yazdum ise** dürüst olmadı; nakışladugum hiç eyü gelmedi” (SN 621)

“virürse bana Hak bin âdem yaşın; dürişüp **yazamayam anun kaşın**” (SN 622)

“veli geldügince elümden hüner; harir **üzre yazdum** didüm ben eger” (SN 623)

“eger iki yüz yıl **dürişüp yazam;** anun vir gözünü **yazınca azam**” (SN672)

“**yazar kamusun** anda ol şir-merd; işe iledür altun u laciverd”
(onda hepsinin şir-merd olduğu yazar; işe iledür altın ve lacivert) (SNB 1345)

“degül ol iki resm urmuş idi nakaş; ne göz ana benzer **ki yazdı** ne kaş” (SN 1499)

“çü si-murgı sen görmedin fikr ile; **güzafın vazarsın** kim eyle ola” (SN 2618)

“görüp tana kalup yolın azduğın; anun kubbede **suretin yazduğın**”
(görüp hataya düşüp yolundan çıktın; ama kubbede suretini yazdın) (SNB 2791)

“**yazar ise** si-murgı divara ol; divar uça Kaf tagına duta yol” (SN 3659)

“şunun bigi bilürdi nakşun yatın; ki **şuya yazayidi** yıl suretin” (SN 3661)

“degül tan bu ma‘nide ger avazan; bunun gibi suret **nite yazavan**” (SN 3719)

“dürişdi vü çok dürlü reng ezildi; ki ol surete **benzedü yazdıdı**” (SN 3727)

“ki hiç kimse **ancılavın yazmaya;** dgül yaza rengin dahı ezmeye” (SN 4807)

“kalem-i kudretinün nakşını levh-i hirede; kalem-ile **nice yazam ki** kan ağlar bu devat” (HD 3-19)

“yüzün kara kılıp başını kes kalem bigi; her kim **yazarsa vasfunı** divane serseri”
(HD 11-7)

“gül yudı külli gülistan içre da‘viden varak; çün **kalem yazdı** cemalün suhfına hüsn
ayetin” (HD 80-6)

“**kalem yazdı** bu sevdayı başuma ger kalem bigi; başum gitse yiter ban bu sevda sūd
u sermaye” (HD 99-7)

“**yazdum ana** kan-ıla derdüm-içün name ben; adumu ol namede anmağa ‘ar eyledi”
(HD 21-4)

“levh üzere **kimdür yazan** azduran kimdür yâ azan; bu işlerü kimdür düzen bu
su‘ale cevab nedür” (YD 630)

“yûnus turdı girdi yola kamu gurbetleri bile; kendü cigerüm kan-ıla vasf-ı hâlüm
yazar oldum” (YD 1383)

“ben bu ‘ışk kitabını okıdum tahsil kıldum; hacet degüldür bana aga **kara yazaram**”
(YD 75)

“her ki datdı bunda ol can dadını; **yazdılar ölüm** adı-la adını” (burada canın tadını
alan herkesin adını ölümle birlikte yazılar) (MŞ 779)

“raviler verdi haberler hem bize; **biz dahı yazduk** uş eydürüz size” (raviler bize
haber verdiler, biz de bunları yazdık ve şimdi size haber veriyoruz) (MŞ 225)

“ger felek evrâk ola deryâ midâd; **yazmağa bin sözde** bir olmaya yad” (denizler
mürekkep, gökler kağıt olsa; yazmak için bin sözden biri hatırlanmaz) (MŞ 673)

“dâ ‘i ol hazret-i ‘alide senalar idicek; her gazel kim **yazaram ben** okur ezber
nergis” (AD 10-20)

“her musavvir kim **yazar ol** kaş u göz kirpük yanak; gelsün ol görsün yüzünde sun ‘-
ı yezdan suretin” (AD 150-3)

“hey ne perisin ki **yazar kaşlarun**; nûn üzerezülün ile şekl-i cîm” (AD 255-3)

“bûlbûl tahiyetin ki sabâ ‘arz ider güle; gülden **cevâb yazdum** ana bu risâleyi” (AD
75-6)

“cemâli iy gül i handan vefâ kıl ‘aşka çendân; ki dâ’î kulolup **candan vaza** medhünde divanlar” (AD 146-9)

“hüsnünün vafını dâ’î **yazalı defterine**; defteri hüsn ile toldı vü yazıldı hasenât” (AD 250-7)

“ol şeker-leb nakşını kimdür bu resme **ter yazan**; hiç kişi tasvir ider mi âb- hayvan suretin” (AD 150-5)

“ol cazû göz ki fitne kaşı kaşa benzemez; **anı yazan** bu sihr ile nakkâşa benzemez” (AD 170-1)

“ol nakş-ı kâyinatı **yazan kudret-i ezeli**; hüsnün gibi düzetmedi bil sun‘-ı lem yezel” (AD 283-1)

“**levh-i ezelde yazmış idi** başuma kalem; kim ben hemîşe valih ü hayrân-ı ‘ışk olam” (AD 251-1)

“**levh-i ezelde yazmış idi** hâlikü’l-‘ineb; k’ola müdâm elümde benüm câm-ı la’l-i leb” (AD 262-1)

“levh-i ezeli üzre senün mislünü hergiz; **bu suret ile yazmadı** aklâm efendi” (AD 229-2)

“medhünün yüz binde birin **yazmaya yüz binde bir**; her niçe ıtınab iderse ol kadar taksir ider” (AD 5-30)

“rûm iline **berât yazmag için**; hattunun nakşını misâl ideyin” (AD 160-3)

“sûretün gördise dâ’î kodı **suret yazmagı**; terk ider kâfir bütünü görse îmân suretin” (AD 150-7)

“bir vassf- hâl **yazmaga kılmaz** meded midâd; divan u defter oda dutuşdı kalem kanı” (AD 24-4)

“her gül yüzünün vafına yüz dürlü varakdan; dâ’î’ye **gazel yazmaga** defter götürüpdür” (AD 39-7)

“ol bil ki incelikde belî kıldan incedür; nakkâşa **anı yazmaga** kıldan kalem gerek” (AD 41-3)

Yaz-: yaymak, dağıtmak, açmak; yanılmak

“anun şaylığına süci içelüm; **humar yazalum** gönümüz açalum” (SNB 2510)

“getür sâkî sürâhi süz şarab-ı hoş-güvâr andan; bizi çün mest ider gaflet yazalum uş humâr andan” (AD 9-1)

“leblerüm şehdiyile **ilk humâru yazalum**; şekkeri nukl idelüm bâdeyi andan içelüm” (AD 97-3)

“bu gice subha dek sâki içelüm tolu sagrakı; kalursa süciden **bâkî yazalum** irta mahmûrı” (AD 299-6)

“tirmün ile **yaz humârı** kış gün; kurtul bu hevâ vü âb elinden” (AD 291-3)

“**ger vazmayavzuz** humârı andan; evgâr oluruz yebâb elinden” (AD 291-2)

Yazıl -: yazı yazılmak, kaleme alınmak, kaydedilmek; resmedilmek, nakşedilmek

“**yazılmış** ben Yûsufdan sen Ya’kûba; selam olsun bin katla sana baba” (YZ 47b-1389)

“**yazılmışdur** ol bitide bel-gülü; ol bitidür bunlara gör ne kılı” (YZ 44a-1273)

“her birine Tanrıdan bir bahşidi; levh üzere **beyle yazılmışıdı**” (YZ 12a-323)

“andan okı saraya gelsün anı; **ol sarayda yazılmış** görsün seni” (YZ17a-474)

“Dehhânî **kul yazıl** ana kim gönli Ka ‘besin; ide tavaf ehl-i safa kıymetin bile” (HD 87-5)

“**levh i kalemde yazılan** terhib-i tevhid okıram; ‘ilm-i ledün seyr i süluk güftar eden gelsün berü” (YD 915)

“gece-y-ile gündüzi gökde yedi yılduzı; **levhde yazılan** sözi cümle vücuda bulduk” (YD 1237)

“**hayrum şerüm yazılısar** ‘ömrüm ipi üziliser; suret benden bozılısar ah n’edeyin ‘ömrüm seni” (YD 983)

“eyitdi ki bu bir degül belki dört; **arada yazılmışdur** işüne yort” (SN 3954)

“Süheyl anı işitdi ive ive; varup girdi **suret yazılan eve**” (SN 4808)

“hüsnünün vafını dâ ‘î yazalı defterine; defteri hüsn ile toldı vü **yazıldı hasenât**”
(AD 250-7)

“kılıcun safhası üzre **yazılmış âyet-i Nusret**; ne münkirdür kim inanmaz görüp âyât-ı tâhâya” (AD 21-8)

“kapunda **kul yazılıpdur** sana bugün dâ‘î; ‘inayetünden ana bir nişân diriğ itme”
(AD 258-7)

“ **yazılıp** diziliüp gökden indi Tanrı ilmi Kur’an görklü. Ol Kur’anı yazdı, düzdi
‘ulemalar öğreninçe küydi” (DKK D6/5-7)

Yazıl -: yayılmak, dağılmak, çözülmek

“gönüldi odasına yüz naz ile; anu görenün **kavgusu yazıla**” (SN 1670)

“fa‘ilatün fa‘ilatün fa‘ilat; bir ‘amel kıl **yazıla nurdan berât**” (fa‘ilatün fa‘ilatün
fa‘ilat: nurdan beratla yazılan bir amel işle) (MŞ 1271)

“**ezelden yazılmasa** kul başına kaza gelmez, ecel va‘de ırmeyince kimse ölmez”
(DKK D2/12)

Yazdur- : yazdırmak; nakşettirmek, resmettirmek, süsleyip bezemek

“Ya‘kûb eydür getirün düvid kalem; **yazduram ben derdümi** ‘ayan kılâm” (YZ
42b-1237)

“içümdeki derdümi vasf eyleyü; **yazdurayım bir bir ana** söyleyü” (YZ 42b-1239)

“bunu eydür **yazdurur ol bitide**; dinle imdi gör nider Ya‘kûb dede” (YZ 43b-1259)

“yalan yire biti yazdukların; **yazdurdı ol saraya** ol birbirin” (YZ 37a-1066)

“**yazdurgıl Yûsuf suretin** nakkaşa; senün suretün dahı bile paşa” (YZ 17a-473)

“buyurur bir yeni saray düzdürür; Ya‘kûb **suretin içinde yazdurur**” (YZ 36b-1061)

“bizüm şahumuz eyledi bu işi; **ki yazdurdı** vü kodı elli kişî” (SN 3956)

“meğer kimseye gösterimez yüzün; **ki yazdurdı** her yirde uş kendüzün” (SN 3964)

Yaz: yaz mevsimi

“**yaza irişeli** şükr-ile gülün sahfindan; hüdhüd ü tuti vü dürrac okırlar da ‘avat” (HDD 3-5)

“**yaz varadup** yer tonadan gönlümüz evi hâneden; hoşnûd ata vü anadan kulluk kadrin bilen benem” (YD 549)

“yine yûnusa sordum eydür hak nurın gördüm; ilk **yaz güneşi** gibi fi’l-hâli togageldüm” (YD 584)

“yine rahmet bi-kıyâs yine ‘işret dem-saz; yine geldi **yeni yaz** kutlu kadem basdı yine” (YD 636)

“bu dem yüzüm süreturam her dem ayum yeni togar; her dem bayram-turur bana **yazum kışum yenibahar**” (YD 670)

“sözüm degül **yaz kış-icün** geldi ma ‘şuka eş-icün; oldı yeni bağışlamak padişahun kasdına” (YD 641)

“âdem oğlu görmesün **üç gün yazın**; ta mela’ik göreler görkli yüzün” (melekler mübarek yüzünü görünce “İnsanoğlu üç gün gün görmesin diye emir yazın” dendi) (MŞ 373)

“hüsnün bahârı solmaya bâd- hazân ile; ‘ışkun hevâsı germ ola her yerde yaz u kış”(AD 273-4)

Yazı\Yazu: düzlük yer, ova; çöl sahra, bozkır

“kar yağar yagmurıla heybet tolu; seyl suyıla **yazı** olur toptolu” (YZ 9b-244)

“katreyi gevher eyleyen anla o yil-durur anı; **yazıda** cevheri ider bağda gül-furuş ider” (HD 10-5)

“tan yili tagıdalı **yazıya** müşgin nefahat; gör nebatı nice ihya ider uş ba ‘de memat” (HD 3-1)

“güler çıkup **yazıya** gonca halvetinden gül; ol al çadır üzre ki sadr-bar dutar” (HD 79-3)

“ ‘aceb akan su mı cüllâb mıdur ya Kevser; bilmezem yazı İrem bağı mıdur ya cennât” (HD 3-11)

“hem andan yana kaçana virdi ol; derin su içinden yazı bigi yol” (SN 78)

“yidiler ü götürdiler haş u ‘am; dahı toptolu yazı yüzü ta‘am” (SN 1152)

“giderdi ne yazı bilürdi ne tag; içi tolu “ışk idi yüreği dag” (SN 2486)

“bu düzen ile yazıya çıkdılar; apansuzda çepçevre kim bakdılar” (SN 2529)

“bugün yine fırsat bize yar ola; bu gin yazı gözünüze tar ola” (SN 2655)

“yazı vü dere koma ya tag u taş; ara çevre şallah olasıñ tutaş” (SN 2814)

“binüp sandala çıhdı ol yazıya; cühudı gerek vire var baziye” (SN3319)

“gügemgündüzin değme bir yazıda; senün bigi bin bin kişi azıda” (SN 3885)

“gerek yazıya çıhdıdı birgün ol; saka-haneye karşı tuş oldu” (SN 3938)

“onuncı gün anun bigi yazıda; ki yürürse div oğlanın azıda” (SN 4190)

“ne yazı diri dük ne tag u kaya; getürmiş idük çevre ili kaya” (SN 4301)

“ne var olsa ni ‘met ü naz yazısı; ana bu deniz ola Tih yazısı” (SN 3185)

“yaz ıssısı yazıda bulsa zülal; susamış kişi içmez olsa muhal” (SN 3262)

“ne bilem bu yazıda halüm nola; yimiş olmayıcak suyu kim bula” (SN 3528)

“benüm kara bahtum kaçan agara; yirüm yazı durur ya hod mağara” (SN 3529)

“öginde buyidi vü gözinde yaş; öninde yazıvidi bağırında baş” (SN 3534)

“yazınun içinde ne su var ne çöp; at üstünde gider idi sop sop” (SN 3538)

“ve eger olavuz ikimüz hem bile; bu yazıda nolasımız kim bile” (SN 3572)

“yimiş toldurup başına urdu ol; yazıya düşüp gitdi vü tutdı yol” (SN 4104)

“şevki yazısında yandılar zülal-i vasl için; teşne diller gözlerinden kıldı Ceyhun u ares” (HŞ 96)

“namerdler aydular: Dirse Han görir misin oğlanı, **yazıda** yabanda geyiği kovar senün önüne getirür, geyiğe atar-iken” (DK D22/7)

Yazı\Yazu: yazı; amel defteri, alın yazısı, kader; nakış, resim

“muhtasar geldi bu söze bu **yazu**; du‘a kıldılar Yûsufa düpdüzü” (YZ 39a-1137)

“budur âhir kıssaların görklüsi; Kur’an içre **mushaflarun yazusu**” (YZ 2a-16)

“kıgırdılar u geldi bir hoş kişi; ki anun idi **yazu yazmah işi**” (SN 5113)

“ki alnumda **ne yazu yazluymiş**; belalar bana kanda gizlüyimiş” (SN 2941)

“**yazudur ki** nakkaş yazmış durur; hüner incüsin anda düzmiş durur” (SN 553)

“henüz **ol yazuvile** avınuram; girü göreven diyü sevinürem” (SN 626)

“ne var olsa **nimet ü naz yazısı**; ana bu deniz ola Tih yazısı” (SN 3185)

“söz kim ol gevher ola vü **yazusu** altun kalem; hak bilür ana yaraşur ger ola altun devât” (AD 12-39)

“vardur **ezel yazusu** bozulmaz diyü mesel; niçün bu sırrı bilmiş iken hayrete kalam” (AD 251-2)

“yimek içmek **yazu yazılsa** satra; okurdı berre zerre bahre katre” (HŞ 3317)

“şular kim her işe takdir iderler; **ma‘işet yazusun** tedbir iderler” (HŞ 3658)

Yazıcı: Katip

“varıcağaz terazuya hak kendü **bakar yazuya**; göricek taglar eriyen ol zebaniler andadır” (YD 241)

“anun buyrugına muti oldılar; didügi bigi **yazıcı buldılar**” (SN 5340)

Yazlı\Yazılı: yazılı, yazılmış; nakşedilmiş, resmedilmiş

“ ‘aşık olur Yûsuf ana azılı; bir el gördi **ayasında yazulu**” (YZ 18b-521)

“Ya‘kûbun on iki oğlu düzülü; ne ki kıldılar **Yûsufa yazulu**” (YZ 37a-1063)

“eydürler bizim ol yavuz fi‘lümüz; **bunda yazulu** Yûsufa kıldugumuz” (YZ 37a-1069)

“bu arada bir hafta hem turayım; başumda **ne yazılı** ise göreyim” (SN 3468)

“peri- peyker ü şive vü nazlu; bilür kim ola **kubbede yazılı**” (SN 515)

“ki alnumda ne **yazu yazluyimiş**; belalar bana kanda gizlüyimiş” (SN 2941)

“görem her ne **alnumda yazluyise**; buluram ne kim bana gizlüyise” (SN 3843)

“ne çare başum terkini uravan; **ne kim yazlu** alnumda var göreven” (SN 4204)

“başumda aceb **yazu yazluyimiş**; niçe vakıa yolda gizlüyimiş” (SN 5023)

“çü ben suretün gördüm iy mah-ru; heman **kubbede yazlu** andan berü” (SN 2043)

“gelen suret anda görür **yazludur**; ne bilür ki bekçileri gizlüdür” (SN 3738)

“aceb bu arada ne sır gizlüdür; ki bunun bigi suret **uş yazludur**” (SN 3953)

“şoloh gün ki bu şara irdüm idi; falan sureti **yazlu gördüm idi**” (SN 4928)

Yazmah: yazı yazmak

“kıgırdılar u geldi bir hoş kişi; ki anun idi **yazu yazmah işi**” (SN 5113)

Yazuh\ Yazuk: günah, suç

“bişikde-ki genç oğlan bana tanuk; sor ki Yûsufda **yok durur yazuk**” (YZ 19b-553)

“söylemekden gıybet dilünüz saklanuz; yohsa müzdün **yazuga döner** anlanuz” (YZ 20b-578)

“barmagın ağzında tutmuş ısır; tevbe kıl yarlıgan **yazukdan dön girü**” (YZ 19a-537)

“bunu koşana Çalap tutma günah; **yazugin bağışlagıl** i Padişah” (YZ 52a-1526)

“Şeyyâd Hamza kemine kul senün; **yazugin bağışlagıl** ya Rab anun” (YZ 52b-1527)

“dilen andan **yazugunuz siz** ayık; bolay ki bağışlaya size bayık” (YZ 45b-1326)

“yunus senün ‘aybunı gözle gel ayrugı ko; kimsenün ‘aybına sen bakmagıl **yazuk-durur**” (YD 413)

“can u gönül fehm ü ‘akıl ‘ışk mevcine gark olıcak; niçün etsün ol kişi **yazuk müzd** assı ziyan” (YD 707)

“**yazuklarımız** tartıla anca perdeler yırtıla; bir neçelerün günahı kala anda penhan ola” (YD 900)

“evünde helâlüne beş vakt namaz öğretgil; öğüdün dutmaz-ısa **yazuğı yokdur** boşa” (YD 1291)

“biri rahmanû’r-rahîm biri şeytanu’r-racîm; **yazugına** müzdine sevgü ta‘alluk-durur” (YD 409)

“kılursın riyâ namâz **yazugun çok** hayrun az; dinle neye varur söz cehennemde yatarsun” (YD 592)

“utandum girü çıhdum ive ive; **yazuhdur** anı katmayalum kova (SN 2197)

“çayır otlaya tokıyasız kazuh; turu turu hamlamış **ola yazuh**” (SN 3314)

“**yazuhdur** inen yalunuz kalmasun; kızı yoh oğulsuz dahı olmasun” (SN 3897)

“niceme kişiyi **yazuga kovar**; sücidür ki kaygu tamarın kırar” (SN 4238)

“zekât-ı hüsnünü bizden şeha diriğ itme; inende kıyma **yazukdur** begüm gedâ hakına” (AD 98-6)

“dâ’iye cevr ü cefâ kılma **yazukdur** yiter; niçe yana fûrkatün odına yindek senün” (AD 103-5)

“öldürme begüm ‘âşıkı **yazukdur** esirge; nâ-hak yire gel girme sakın kana hızırcuk” (AD 123-6)

“yiğit sana **yazuğı yok** döngil geri” (DK D33/5)

Yazuh: yazık!

“tavla tavla bağlananda **atuma yazuh**

Kartaş diyü saklayanda **yoldaşuma yazuh**

Yumruğumda talbında **sahin kuşuma yazuh**

Yeter ile tutanda **tazıma yazuh**

Biglige toymadın **özüme yazuh**

Yiğitliğe usanmadın **canuma yazuh**” (DK D56/5-8)

Yazuhlu\ Yazuklu: suçlu, mücrim

“hoş salavat virelüm Muhammede; **ol yazuk-lular** güvünci Ahmede” (YZ 1b-10)

“girü dönüp geleler Muhammede; **ol yazuklular güvünci** Ahmede” (YZ 28a-806)

“ne ki varsa ümmeti Muhammedün; **ol yazuklular güvünci** Ahmedün” (YZ 48b-1421)

“anı vü nakaşı alup gitdiler; **yazuhlu kişi** bigi gör nitdiler” (SB 4759)

“hak te‘âla sana çok lutf işledi; **ol yazuklu ümmetün** bağışladı” (Allah sana çok lütuflarda bulundu; o günakâr ümmetini bağışladı) (MŞ 892)

“**ol yazuklu ümmetüm** bağışlağıl; dahı bana ne dilersen işlegil” (O günahkar ümmetimi bağışla; ondan sonra bana ne istersen yap) (MŞ 904)

Yazuksuz: suçsuz, kusursuz

“gerçi bunlarda **yazuksuz yok degül**; ille ey hak rahmetünden çok degül” (gerçi bunların içinde günahsız yok değil; ama senin rahmetinden de çok değil) (MŞ 903)

1.3.6. Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde “Bitimek” Fiili

EAT döneminde yazı yazmak anlamında kullanılan “bitimek” fiil kökünü ve bu kökten türeyen isim şekillerinin varlığını ve kullanım sıklığını tespit edip aşağıda tablo halinde sıraladık:

ESER	biti-	Biti	Bitik	Biti	Bitik
YZ	1 (yazı yaz-)	14 (mektup)	4 (mektup)	11 (senet)	5 (senet)
HDD	-	-	-	-	-
YD	-	1 (amel defteri)	-	-	-
SN	-	-	11 (mektup)	-	-
MŞ	-	-	-	-	-
AD	-	-	-	-	-
HŞ	-	3 (mektup)	-	-	-
DK	-	-	-	-	-

Taradığımız eserlerde “yazmak” eyleminin TT’deki gibi yazı yazmak anlamında kullanımını ilk olarak EAT döneminde Yusuf u Züleyha’ da görmekteyiz. Bununla birlikte “yazmak” “nakşetmek, resmetmek, çizmek” anlamlarında da bu dönemde sıklıkla kullanılmaktadır. Buna rağmen biti- fiilinin de E.A.T. döneminde varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz.

Taradığımız eserlerden YZ’ da ‘biti’ 14 ve ‘bitik’ 4, SN’da biti- fiili ile ilgili herhangi bir kullanımı tespit etmezken; mektup, name anlamında kullanılan ‘bitig’ türemiş isim şeklinin kullanımını ise 11 yerde tespit ettik. YD’da ‘biti’ amel defteri anlamında bir yerde tespit edilirken biti- fiili ile ilgili bir kullanım yoktur. HŞ’de ise 3 yerde ‘biti’ geçmektedir. HD’ de, MŞ’ de, AD’ da, DK’da biti- fiiline ya da türemiş isim şekillerinin kullanımı yoktur.

“**bir biti** yaz Mısra varsun bir kişi; söylseün anda ana uşbu işi” (YZ 13a-348)

“gelün ana yazunuz hem **bir biti**; muhkem aramızda bu satı” (YZ 8b-224)

“varıcak ol ‘azize kılun tapu; virün ana **bitiği** elin öpü” (YZ 43b-1261)

“sunı virdi **bitiği** okun diyü; bitikte varım bulardan irdeyü” (YZ 43b-1271)

“Yûsuf saldı beni **biti-levü**; geldüm anı Ya‘kûba muştulayu” (YZ 47a-1363)

“**sözi bitide** nice düzmek gerek; nice başlamak kanda üzme gerek” (SN 5112)

“şah-ı Haveran’a dahı **bir biti**; yazup didi müştak oldum katı” (SN 5137)

“irer hışm ile **sultanun bitisi**; kayadan katı kılıçtan itişi” (HŞ 2430)

1.3.7. Osmanlı Türkçesi Metinlerinde “Yazmak” Eylemi

Yaz -: yazmak; resmetmek, nakşetmek

“Bâkî bu şi‘ri **safha-i çarh-ı berîne yaz**; görsün felekde söz nic’ olur hasm-ı nâ-be-kâr” (BD G130/9)

“**yazamaz ebrûların râsına benzer bir hilâl**; mâh-ı tâbân bunca yıllardur misâlin karalar” (BD G59/2)

“şekl-i dehânun eyledi levh-i kalemde mîm; cânâ ol iki **aynı yazan** iki yâyile” (BD G465/6)

“misâl-i cûdına **unvân vazar** debîr-i felek; mürebbî-i fuzalâ dest-gîr-i ehl-i kemâl” (BD K20/24)

“cirm-i kamer hilâl ile **ayn-ı Alî yazar**; îd-i şerîfe irmek için kadr ü ihtirâm” (BD K23/10)

“şeh Selîm ol kim **gubâr-ı na‘l-i şeb-rengi vazar**; safha-i ruhsâre-i hurşîd-i nûr-efsâne nakş” (BD G213/7)

“**muttasıl şî‘rüm yazarken** hâme turmaz deprenür; neydür anı gûyiyâ lerzân ider âb-
1 revân” (BD K22/32)

“**kilk-i âhum yazarsa** sûz-ı dili; dutışur nüh sipihrün evrâkı” (BD G540/2)

“**bir gülistân yazdı** bir ay içre fasl-ı nev-bahâr; lâle yir yir sürh olupdur sebze hat
şeb-nem nukat” (BD 622/3)

“dâne hât jâle nukat nefha-i müşgîn ma‘nâ; **yazdı levh-i cemene** bir gazel-i ter
sünbül” (BD K24/30)

“**yazdı bahâr** âyet-i hüsnün varak varak; gül mushafından okudı bülbül sebak sebak”
(BD G242/1)

“saltanat menşûrına **ism-i şerîfün yazdılar**; dahı peydâ olmadın nâm u nişân-ı
ma‘delet” (BD M3/III/6)

“**ney-şeker vaf-ı lebün yazdugum** işitdi meger; ki kemer-beste-i kilik-i şeker-
efşânumdur” (BD G118/4)

“**zulf-i müşg-efşânı vasfın yazdugum** bildi devât; hâmenün saldı ayağı altına miskî
harir” (BD G145/3)

“Bâkî kifâyet eyler işâret efendüne; mahlas yerine **yazdurasın ahlasu’l-‘ibâd**” (BD
G38/6)

“şekl-i izâr-ı yâr gibi nakş-ı dil-firîb; **levh-i zamîre yazmadı** sûret-ger-i hayâl” (BD
G291/3)

“**yazmadı defterine** ‘âşık-ı Mecnûn-sıfatı; hâsılı sığmadı bir deftere bir dîvâne” (BD
G410/6)

“Bâkî şikene-i zülf-i gamın yazmag istesem; tâkat getirmez elde kalemler şikest olur” (BD G98/7)

“debîr-i felek yazmaga vâridâtın; eşi‘a getürmişdür altun kalemler” (BD K3/23)

“kâtib-i gam nâme-i a‘mâl-i ‘aşkum yazmaga; tîg-i dilber şerhalardan sîneme mîstar çeker” (BD G183/4)

“kaşun ol râdur ki yazmış anı kudret kâtibi; kıl kalemlerle safha-i hüsnünde ruhsâr üstine” (BD G482/2)

“beyâz-ı safha-i ruhsâra ol hatt-ı cemâlünle; muhakkak hatt-ı Nûrî mi ki yazmış âyet-i Nûrî”(BD G547/2)

“yazmış ruhında sûre-i ve‘ş-Şemsi ve‘d-Duhâ” (BD M6/VI/2)

“hâric vecihden ey sanem-i dil-rübâ hatun; yazmış kitâb-ı hüsnün egerçi kenârını” (BD G517/44)

“yaraşur zülf ü ruhun vasfına defter yazsam; kâğıdı berg-i gül ola hat-ı defter sünbül” (BD K24/41)

“tuhfe-i bezmün için bu gazel-i rengîni; levh-i zerrîne yazup eylesün ezber hâtem” (BD K19/38)

“kırma yazıyla rakîbün dişleri vasfın yazup; nüsha-ı çeşmi sevâdın pür-gubâr itsem gerek” (BD G273/3)

“beden-i zerd ü nizârumla degül çihre-i zer; ‘aşk ser-nâmesinde levha yazup hal çekdüm” (BD G327/6)

“kamerün altına yâ safha-i eflâk üzre; râ yazupdur kalem-i sun‘-ı Celîl ü Cebbâr” (BD K25/3)

Yaz -: açmak, dağıtmak

“sâkıyâ sâgarı sun hecr **humârun yazalum**; nâmeden hakk idelüm nâm-ı firâkı berü gel” (BD G292/2)

Yaz -: kaderini yazmak

“**yazdı sevdânı başumuzda kazâ**; kayd olındı rü’ûsa hükm-i kader” (BD G140/3)

“seni hüşyâr **yazdılar beni mest**; kalem-i sun‘da hatâ n‘eyler” (BD G164/5)

“**yazmış debîr-i hikmet** ezel sâfha-i güle; bülbül dem-â-dem aglaya her-bâr gül güle” (BD G447/1)

“keşf itmege medâih- i hüsnün rumûzını; evrâk-ı verd-i ahmere diller **yazar hatt**” (KD 2a-11)

“hıfz etmeğe dakâyık-ı ma‘nâ-yı lafzını; pîr-i hired ki ya‘ni ‘utarid **yazar hatt**” (KD 3a-6)

“çin içinde nakş-ı dilkeş çıkdı ey **dilber yazar**; olmaya la‘lüne benzer câm-ı cân-perver” (KD 9b-10)

“dest-i kudret çekmedin evrak-ı haddün üze hatt; bu ‘aceb kim ana halün **nokta-ı anber yazar**” (KD 9b-11)

“kıssasını gussamun ‘arz etmeğe âhir sana; merdüman çeşmün kanıyla **levh-i zer yazar**” (KD 9b-12)

“şol nakş etmekde kâmindür hayal-i gamzenün; k‘oturıp her dem gözümde şol **hançerler yazar**” (KD 9b-13)

“kankı katîb kim ruhun vasfını tahrîr eylese; ibtidaen ana verd(ü)**gül ü ahmer yazar**” (KD 9b-14)

“safha-1 kâfûra çekse hatt-1 miskînün rakam; yüzüne cennet lebüne **ceşm-i kevser yazar**” (KD 10a-1)

“bûy-1 ‘anber tutar âfâkun dimâğın ser-te-ser; Çin-i zülfün kasduna Kâsım kaçan **defter yazar**” (KD 10a-2)

“haddi üzre nüsha-1 hattın kaçan dilber yazar; ‘ömrini ‘uşşakun ebter etmeğe **defter yazar**” (KD 10a-3)

“nâme yazup bendeyi âzâd iderdi hâcesi; kendüzine şimdi âzâd olanı **câker yazar**” (KD 10a-4)

“haddün üzre hâl-i müşkinün bu reyhan hattuna; halkı hayran etmeğiçün **nokta-1 anber yazar**” (KD 10a-5)

“yazsa hattun safha-1 haddüne hüsnün sırrını; yüzüne gül leblerüne kandla **şekker yazar**” (KD 10a-6)

“mülk-i Rum içre ceşş-i sultan-1 müşk-i Çinle; hûbluk menşûrını aduna **ser-tâ-ser yazar**” (KD 10a-7)

“hiçbir hattun yüzine bakup idilmez misal; ya‘ni hıfz etmiş rumûz-1 hüsnün **ezber yazar**” (KD 10a-8)

“*yazsa Kâsım* leblerün vasfın eya hüsrev-i zaman” (KD 10a-9)

“lutf-1 şîrîn idüp hattını **nümâyen-ter yazar**” (KD 10a-10)

“Kâsım sıfat-1 hüsnünü nazm etmek istese; vasf eyleyüp cemâlünü **yazar kitaba** lutf” (KD 12a-4)

“teslîm kılmaga sana hüsnün diyârını; **yazar berât** hattun vü ‘unvân çeker kaşun”
(KD 13b-2)

“**yazdı berât-ı hüsnine** çün ol niğar hatt; kıldı bu halk kendüzine bendevar hatt”
(KD 2b-10)

“leblerün vasfını Kâsım **şöyle yazdı** kim ana; âferîn ey tûtî-yi şîrîn-zebân dersem
n’ola” (KD 20a-2)

“zîkr eyleşem lebin ter ü şîrîn düşer kelâm; **yazsam ‘izâr** vasfın olur âbdâr hatt” (KD
2b-12)

“mahdum kılmaga yedi iklim halkına; **yazup eline verdi** anun kirdgâr hatt” (KD 2b-
15)

“nâme yazup bendeyi âzâd iderdi hâcesi; kendüzine şimdi âzâd olanı **çâker yazar**”
(KD 10a-4)

“cûdı katında nokta gibidür bu nuh felek; vâsf-ı cemâlin itmeğe **yazsan i yâr hatt**”
(KD 3a-2)

“her kelâmı Kâsımın cânâ ter ü taze düşer; **yazsa evsâf-ı leb** ü la‘l-i şeker-bârun
senün” (KD 14a-14)

“arz u sema varak yedi derya midad olup; **halk-ı cihan yazarısa** leyl ü nehâr hatt”
(KD 3a-9)

“**yazdukça gül varaklara** pûr-lutf u şûh-vâr; âzâdnâme ‘âşika her gül-‘izâr hatt”
(KD 3a-12)

“dilberâ vasfını **Kâsım yaza** çün defterüne; görünür safhalarında anun âsâr-ı hüsn”
(KD 16b-11)

“**yazmağa lacverdile** haddünde hâlünü; vermiş cemâlüne kalem-i müşk-i ter kaşun”
(KD 13b-4)

“bozmağičün esasını tâk-ı feleklerün; miskile mi çînüne **yazmış kemer kaşun**” (KD 13b-5)

“hüsn-i hatına safha-i ruhsârına söz yok; tasvirini **yazmış ne güzel** hâme-i kudret”
(ED 38-3)

“didi iblis ana İnci’i ey can; **on iki dürlü yaz** hem eyle pinhan” (KA 176)

“**yazar tefsirine** ba‘zı efazıl; ne fazıl belki sırrı-ı nassa vâsıl” (KA 848)

“Sahiheyn’inde Müslim’le Buhârî; **yazarlar kim** yarın Hallâk u Bârî” (KA 134)

“**bu gûne yazdı** Tefsîr’inde Kâdî; bula Hak’dan rızâyıla riyâzı” (KA 116)

“dinle canıla bu yirde mu‘teber; gör **ne yazdı** ehl-i tefsir ü siyer” (KA 344)

“bu yirde bir ki kaç dürlü rivâyet; **muhakkak yazdılar** eyle dirâyet” (KA 101)

“**bu hâli yazdılar** tarihe ruhban; hazine içre koydı anı sultan” (KA 552)

“dahı ba‘zı hadis-i fahr-ı ‘âlem; **yazıldı gezme** gafletle dem-â-dem” (KA 77)

“**yazup Ashab-ı Kehf’in nam u halin**; kalay levh üzre cümle ma-cerasın” (KA 449)

Yazıl-:

“**yazıldı haddün üzre** hatun zâhir olmadın; dirsem ‘aceb mi zülfüne tugra-yı bî-misâl” (BD G291/4)

“sahâ’if olsa felekler nihâl-i Sidre kalem; **yazılmaya keremi defteri** ‘ale’l-icmâl”
(BD K20/28)

“zanbakun goncasıdır бага gümüş bâzû-bend; **za‘ferân ile yazılmış** ana hatt-ı
tûmâr” (BD K18/20)

“o kim **yazılmış ezel** tâk-ı melâhatde; yazılmış şemsedür dirler güzellik
hânümânında” (BD G448/5)

“bir **hûb hatt yazıldı** dahı safhasında kim; olsa birisi benzeyemez şadhezâr hatt”
(KD 2b-11)

“**yazılan defterlere** vasf-ı kemâlidür anun; okınan dîvânlar içre medh-i bî-
pâyânıdır” (KD 7a-1)

“**yazılduk defterine ‘aşıkânun**; ‘aceb Yâver gibi divana düşdük” (ED 103-5)

“**namem yazılıp** giderken ey şûh; verka gibi itdi takla-bâzi” (ED 196-4)

Yazı/ Yazu: alım yazısı, kader

“alınımın aldı **kara yazuların** çünkü dile; hâme kan ağladı dökdü başa toprak kağıt”
(HB 122/7-3)

“misk ile kâfûrdan levh üzre ebrûlar mıdır; ya güzellik şuhluk **alnunda yazular
mıdır**” (HB 176/108-1)

Yazuk: günah

“gerçi ‘adet ‘aşika cevr eylemekdür dostum; **lîk yazukdur** gam u hecrile nâlân
eylemek” (KD 13b-13)

Yazuk!: yazık

“**naks-ı hatunla yazıludur** safha-i derûn; odlara yakma yazug efendi günahdur” (BD G61/2)

“bezm-i gamda câm-ı ‘aşkun nûş ide âvâreler; bâde-i nâbun **yazuk câm-ı sürûr-encâmına**” (BD G480/4)

“**yazık murg-ı dilüm** efganla rahm itdürmek istermiş; o bir güldür kim olur da’ima feryaddan mahzûz” (ED 93-4)

1.3.8. Osmanlı Türkçesi Metinlerinde “Bitimek” Fiili

Bu döneme ait taradığımız eserlerde “BD, KD, HB, ED ve KA” “bitimek” fiili ya da türemiş şekillerinin kullanımı tespit edilememiştir. Ancak Meninski’nin 17. yy’a ait sözlüğünde yazı yazmak anlamındaki “bitimek” fiilinden türemiş isim şekilleri varlık göstermektedir: ‘biti’ “kağıt, mektup, nâme, rukat, veraka, mürselat, kitab, vesika, vesikat, sikat”; ‘bitici’ “nâbit, nâmi, nâşi, hâsıl, derterakkî, rûyende, münbit”.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALDIĞI ÇEKİM EKLERİ BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ

Tarihî metinlerde “yazmak” eyleminin aldığı çekim eklerini bu bölümde inceledik. Çekimlenme olarak zaman çekimi ve durum çekimi şeklinde iki kısımda ele aldık.

2.1.ZAMAN ÇEKİMİ BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ

Tarihî kronolojik sıralama ile ET, OT, EAT ve Osm T dönemlerinde “yazmak” eyleminin zaman çekimini incelediğimizde görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman kiplerinin ve emir çekimi, istek çekimi, dilek-şart çekiminin örnek kullanımları metinlerde tespit edilmiştir.

2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Çalışmamızda görülen geçmiş zaman ekinin en eski metinlerden günümüze kadar kullanılan bir ek olduğu görülmektedir. Taradığımız eserlerde bu ekin kullanım sıklığı BT döneminde EAT ve Osm T dönemlerinde ET ve OT’ ye göre daha fazladır. Aşağıda bu durumu örnekler halinde sıraladık:

Dönem/saha	G. Geçmiş Z.	Olumsuzu
E. T.	-dım, -dı, -tı,	
O. T.	-dım, -dı,	-mading
B. T. (E.A.T.)	-dum, -dı, -dılar -duk, -dılar	-madı -maduk
B. T. (Osm.T.)	-dum, -dı -duk, -dılar	-madı
T. T.	-DI	-Ma

ET (Gök. ve Uyg.T.):

“**yandım**: Tanrı yarlıkaduk için men kazgantuk için türük bodun ança kazanmış erinç” (BK D33), “özi **yazıntı** kağanı ölti” (BK D17)

OT (Kh. T):

“küjek **yazdı** rumi kızını örtti yüz; kara saç boduğu ajuñ toldı tüz” (KB 4885), “ilig aydı uktum köni sözleding, kereki bu erdi bilig **yazmadıng**” (KB 2175),

“hasıl qıldım taqı sening rızanng için ol ilmüngni halayıqqa neşr qıldım yani halayıqlarga **yaydım**” (NEF 407/1), “razhu hilafatında üküş eller açıldı, musulmanlıq alamqa **yavıldı**” (NF 112/6)

BT (EAT):

“**yazdı Taymûs** bir biti Kutayfere; ya Kutayfer bu bitini kaçan vara” (YZ 13a-351)“**yazdılar bir kâğıda** uşbu sözi; sana sat-tuk ‘aybıla kulumuzı” (YZ 9a-225)

“beyle diyüben **bitiye yazdılar**; her biri kardaşlığında bezdiler” (YZ 9a-228)

“eytdiler bunun gibi kul satmaduk; biz bunun gibi bitini **hod yazmaduk**” (YZ 44a-1279)

“veli geldügince elümden hüner; harir üzre yazdum didüm ben eger” (SN 623)

“**yazdum ana** kan-ıla derdüm-içün name ben; adumu ol namede anmağa ‘ar eyledi” (HD 21-4)

“her ki datdı bunda ol can dadını; **yazdılar ölüm** adı-la adını” (burada canın tadını alan herkesin adını ölümle birlikte yazılar) (MŞ 779) “levh-i ezeli üzre senün mislüni hergiz; bu **suret ile yazmadı** aklâm efendi” (AD 229-2)

“yalan yire bitini yazduklarını; **yazdurdı ol** saraya ol birbirin” (YZ 37a-1066) “bizüm şahumuz eyledi bu işi; **ki yazdurdı** vü kodı elli kişi”

BT (Osm T):

“**bir gülistân yazdı** bir ay içre fasl-ı nev-bahâr; lâle yir yir sürh olupdur sebze hat şeb-nem nukat” (BD 622/3)

“**yazdı bahâr** âyet-i hüsnün varak varak; gül mushafından okudu bülbül sebak sebak”
(BD G242/1)

“**yazmadı defterine** ‘aşık-ı Mecnûn-sıfatı; hâsılı sığmadı bir deftere bir dîvâne” (BD G410/6) “**yazdı berât-ı hüsnine** çün ol nigar hatt; kıldı bu halk kendüzine bendevâr hatt” (KD 2b-10)

“leblerün vasfını Kâsım **söyle yazdı** kim ana; âferîn ey tûtî-yi şîrîn-zebân dersem n’ola” (KD 20a-2)

“**yazdı sevdânu başumuzda kazâ; kayd olındı rü’ûsa hükm-i kader**” (BD G140/3)

“**seni hüşyâr yazdılar beni mest; kalem-i sun‘da hatan n’eyler**” (BD G164/5)

2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Çalışmamızda öğrenilen geçmiş zaman ekinin en eski metinlerden günümüze kadar kullanılan bir ek olduğu görülmektedir. Taradığımız eserlerde bu ekin kullanım sıklığı BT döneminde ve Osm T döneminde daha fazla iken ET dönemine ait taradığımız metinlerde öğrenilen geçmiş zaman kipinin kullanımı sadece bir örnekte tespit edilmiştir: “burkanlarka **yazmış vangılmış**” (UM 81/50) Aşağıda bu durumu örnekler halinde sıraladık:

Dönem/saha	G. Geçmiş Z.	Olumsuz
E T	-miş	-
O T	-	-
B T (EAT)	-mişam -miş-sız	-
B T (Osm T)	-miş	-
T T	-miş	-Ma

O T (Kh. T.):

taradığımız metinlerde -mişli geçmiş zaman kipinin kullanımına rastlanılmamıştır.

B T (EAT):

“Yûsuf eydür satmış-sız bir oğlanı; üç ‘aybı var diyü **yazmış-sız anı**” (YZ 44a-1277)

“ki bir yılda ol **sureti yazmışam**; ne kim reng vardur ana ezmişem” (SN 602)

B T (Osm T):

“kaşun ol râdur ki **yazmış anı** kudret kâtibi; kıl kalemlle safha-i hüsnünde ruhsâr üstine” (BD G482/2)

“**yazmış debîr-i hikmet** ezel sâfha-i güle; bülbül dem-â-dem ağlaya her bâr gül güle” (BD G447/1)

“bozmagiçün esasını tâk-ı feleklerün; miskile mi çînüne **yazmış kemer kaşun**” (KD 13b-5)

“hüsn-i hatına safha-i ruhsârına söz yok; tasvirini **yazmış ne güzel** hâme-i kudret” (ED 38-3)

“zanbakun goncasıdur бага gümüş bâzû-bend; **za‘ferân ile yazılmış** ana hatt-ı tûmâr” (BD K18/20)

“o kim yazılmış ezel tâk-ı melâhatde; **yazılmış şemsedür** dirler güzellik hânümânında” (BD G448/5)

2.1.3. Geniş Zaman Çekimi

Çalışmamızda geniş zaman ekinin en eski metinlerden günümüze kadar kullanılan bir ek olduğu görülmektedir. Taradığımız eserlerde bu ekin kullanım sıklığına baktığımızda ise ET döneminde daha az örnek varken OT, EAT ve Osm T döneminde ise örnekler daha fazladır.

Dönem/saha	Geniş Z.	Olumsuz
E T	-ar -arlar	-
O. T.	-ar	-maz

B. T. (E.A.T.)	-aram -aram ben -ur	-
B. T. (Osm.T.)	-ar	-
T. T.	-Ar	-mA

Eski T. (Gök. T. Ve Uyg.T.):

“...**yayarlar**... yiti kılıçların” (UM 83/35) “açar **biz yadar** biz kop irinçüde ” (açarız yayarız hep kötüde) (MS 74/39)

Orta T. (Kh. T.):

“idi yakşı aymış azıglık kür er; azıglık eren berk tügenler **yazar**” (KB 283),

“sözüg sözledeçi azar hem **yazar**; ukuşlug eşitse ongarur tüzer” (KB 205),

“ol itti işin kör kutuldu bu kün; bizing iş ne erki **yazılmaz** tügen” (KB 6337), “**yazar** kol kuçar teg yana terk kaçır” (ATH 222).

Batı Türkçesi (E.A.T.):

“ben bu ‘ışk kitabını okıdum tahsil kıldum; hacet degüldür bana aga **kara yazaram**” (YD 75)

“dâ ‘i ol hazret-i ‘alide senalar idicek; her gazel **kim yazaram ben** okur ezber nergis” (AD 10-20)

“buyurur bir yeni saray düzdürür; Ya‘küb suretin içinde **yazdurur**” (YZ 36b-1061)

Batı T. (Osm. T.):

“misâl-i cûdına **‘unvân yazar** debîr-i felek; mürebbi-i fuzalâ dest-gîr-i ehl-i kemâl” (BD K20/24)

“cirm-i kamer hilâl ile **‘ayn-ı ‘Ali yazar**; îd-i şerîfe irmek içün kadr ü ihtirâm” (BD K23/10)

“şeh Selîm ol kim gubâr-ı na‘l-i şeb-**renği yazar**; safha-i ruhsâre-i hurşîd-i nûr-efsane nakş” (BD G213/7)

“keşf itmeğe medaih- i hüsnün rumuzını; evrak-ı verd-i ahmere diller **yazar hatt**” (KD 2a-11)

“hıfz etmeğe dakayık-ı ma‘na-yı lafzını; pir-i hired ki ya‘ni ‘utarid **yazar hatt**” (KD 3a-6)

“haddi üzre nüsha-ı hattın kaçan dilber yazar; ‘ömrini ‘uşşakun ebter etmeğe **defter yazar**” (KD 10a-3)

“name yazup bendeyi âzâd iderdi hâcesi; kendüzine şimdi âzâd olanı **çâker yazar**” (KD 10a-4)

“Kâsım sıfat-ı hüsnüni nazm etmek istese; vasf eyleyüp cemâlünü **yazar kitaba** lutf” (KD 12a-4)

“teslîm kılmaga sana hüsnün diyârını; **yazar berât** hattun vü ‘unvân çeker kaşun” (KD 13b-2)

2.1.4. Gelecek Zaman Çekimi

Çalışmamızda gelecek zaman ekinin en eski metinlerden günümüze kadar kullanılan bir ek olduğu görülmektedir. TT’ den farklı olarak “-taçı, -sar, -gay, -van, -vuz” şeklinde gelecek zaman ekleri tespit edilmiştir. Taradığımız eserlerde bu ekin kullanım sıklığına baktığımızda ise her dönemde birbirine yakın bir kullanım görülmektedir. TT’ deki “-acak” gelecek zaman ekinin kullanımını ise taradığımız eserlerde yoktur.

Dönem/saha	Geniş Z.	Olumsuz
E. T.	-taçı-siz -sar, -gay	-
O. T.	-gay-men -	-
B. T. (E.A.T.)	-sar	-

	-van, -vuz	
B. T. (Osm.T.)	-ısa	-
T. T.	-AcAk	-mA

E T (Gök. T. Ve Uyg.T.):

“... türük amtı bodun begler bödke körügme beglergü **yanıltaçı siz**” (KT G11)

“işilerin küretip **yazınsar** amran ” (UM 80/4) “kenürü **yadılğay** tep yarlıkadı”
(açarak yayılacak diyip buyurdu) (AYS 1120)

O T (Kh T):

“oqutmışta ol qulumnung divanını **yaymagaymen** taqı oqutmagaymen taqı heç su’al
ve hisab qılmadın” (NEF 323/12)

B T (EAT):

“**hayrum şerüm yazılısar** ‘ömrüm ipi üziliser; suret benden bozılısar ah n’edeyin
‘ömrüm seni” (YD 983)

“degül tan bu ma’nide ger avazan; bunun gibi suret **nite yazavan**” (SN 3719) “**ger yazmayazvuz** humârı andan; evgâr oluruz yebâb elinden” (AD 291-2)

B T (Osm T):

“arz u sema varak yedi derya midad olup; **halk-ı cihan yazarısa** leyl ü nehâr hatt”
(KD 3a-9)

2.1.5. Emir Çekimi

Çalışmamızda emir ekinin en eski metinlerden günümüze kadar kullanılan bir ek olduğu görülmektedir. TT’ den farklı olarak “-gıl/-gil” şeklinde emir ekinin kullanımı tespit edilmiştir. Emir ekinin kullanımı her dönemde birbirine yakın sıklıkta görülmektedir.

Dönem/saha	Emir Ç.	Olumsuz
------------	---------	---------

E. T.	-eksiz emir -gıl	-
O. T.	-eksiz emir -gil	-
B. T. (E.A.T.)	-eksiz emir -gıl	-
B. T. (Osm.T.)	-eksiz emir -gıl	-
T. T.	-eksiz emir	-

E T (Gök. T. Ve Uyg.T.):

“...yazsun kumbandi taqz-un...” (...yaz kumbandi giysin...) (TT VII 25/19)

O T (Kh. T.):

“**yavılma** köni tur köngül tut köni; köni iki ajun könilik bulur” (KB 5601)

“öküş sözleme söz birer sözle az; tümen söz tügünin bu bir sözde **yaz**” (KB 172)

“men emdi ayayın **eşitgil** öğün; sen öğren yazılsu sanga bu tügün” (KB 4029)

“küremiş kul erdim **yazukum telim; yazuk varlıkagıl** sen ök sen idim” (Ben yolunu kaybetmiş bir kuldum, günahım çoktur; günahlarımı affet, sen benim rabbimsin.) (KB 6509)

B T (EAT):

“tirmün ile **yaz humârı** kış gün; kurtul bu hevâ vü âb elinden” (AD 291-3)

“Dehhânî **kul yazıl** ana kim gönli Ka ‘besin; ide tavaf ehl-i safâ kıymetin bile” (HD 87-5)

“**yazdurgıl** Yûsuf suretin nakkaşa; senün suretün dahı bile paşa” (YZ 17a-473)

B T (Osm T):

“Bâkî bu şi‘ri safa-ı çarh-ı berîne vaz; görsün felekde söz nic olur hasm-ı nâ-be-kâr” (BD G130/9)

“didi iblis ana İnci’i ey can; on iki dürlü vaz hem eyle pinhan” (KA 176)

2.1.6. Dilek-Şart Çekimi

Çalışmamızda dilek-şart çekiminin kullanımı ET döneminde görülmemiştir. OT ve EAT döneminde daha az kullanım görülürken Osm T’ sinde ise bu durum tam tersidir.

Dönem/saha	Dilek-Şart Ç.	Olumsuzluğu
E. T.	-	-
O. T.	-	-masa
B. T. (E.A.T.)	-	-masa
B. T. (Osm.T.)	-sam, -san, -sa	-masa
T. T.	-	

Eski T. (Gök. T. Ve Uyg.T.):

Taradığımız metinlerde “yazmak” eyleminin dilek-şart çekimli kullanımı görülmemiştir.

O T (Kh T):

“ıdı çın bütün ked kerek er köni; köñgül yaymasa ötrü tutmasa munı” (Beyin gönlüne şüphe girmemesi ve onu hizmette tutması için hazinedar çok doğru, güvenilir, iyi ve dürüst biri olmalı.) (KB 2744)

B T (EAT):

“ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez, ecel va‘de irmeyince kimse ölmez” (DKK D2/12)

B T (Osm T):

“yaraşur zülf ü ruhun vasfına **defter yazsam**; kâğıdı berg-i gül ola hat-ı defter sünbül” (BD K24/41)

“zıkr eylesem lebin ter ü şîrîn düşer kelâm; **yazsam ‘izâr** vasfın olur âbdâr hatt” (KD 2b-12)

“cûdı katında nokta gibidür bu nuh felek; vasf-ı cemâlin itmeğе **yazsan i vâ r hatt**” (KD 3a-2)

“her kelâmı Kâsımun cânâ ter ü taze düşer; **yazsa evsaf-ı leb** ü la‘l-i şeker-bârun senün” (KD 14a-14)

2.1.7. İstek Çekimi

Çalışmamızda istek çekiminin kullanımı ET ve OT döneminde görülmemiştir. Taradığımız metinlerde EAT ve Osm T döneminde ise sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Dönem/saha	İstek Ç.	Olumsuz
E. T.	-	-
O. T.	-	-
B. T. (E.A.T.)	-am, -ayım, -ıla -alum	-
B. T. (Osm.T.)	-a	-maya
T. T.	-	-

E T (Gök. T. Ve Uyg.T.):

Taradığımız metinlerde yaz- eyleminin istek çekimli kullanımı görülmemiştir.

O T (Kh. T.):

Taradığımız metinlerde yaz- eyleminin istek çekimli kullanımı görülmemiştir.

BT (EAT):

“anun şaylığına süci içelüm; **humar yazalum** gönlümüz açalum” (SNB 2510)

“getür sâkî sürâhi süz şarab-ı hoş-güvâr andan; bizi çün mest ider gaflet yazalum uş humâr andan” (AD 9-1)

“gönüldi odasına yüz naz ile; anu görenün **kavgusu vazıla**” (SN 1670)

“fa‘ilatün fa‘ilatün fa‘ilat; bir ‘amel kıl **yazıla nurdan berât**” (fa‘ilatün fa‘ilatün fa‘ilat: nurdan beratla yazılan bir amel işle) (MŞ 1271)

“Ya‘kûb eydür getürün düvid kalem; **yazduram ben derdümi** ‘ayan kılâm” (YZ 42b-1237) “içümdeki derdümi vasf eyleyü; **yazdurayım bir bir ana** söyleyü” (YZ 42b-1239)

BT (Osm T):

“lâyık budur ki vasf-ı ruhun mihr-i âsmân; **altun kalemle yaza** meh-i enver üstine” (BD G428/4)

“sahâ’if olsa felekler nihâl-i Sidre kalem; **yazılmaya keremi defteri** ‘ale’l-icmâl” (BD K20/28)

Şimdiki zaman ve gereklilik kipinin kullanımı ise ET, OT, EAT ve Osm T dönemine ait taradığımız metinlerde görülmemiştir.

2.1.8. Birleşik Zaman Çekimi

TT’ de var olan birleşik zaman çekimlerinin tümünü tarihî süreç boyunca taradığımız eserlerde “yazmak” eylemi ile ilgili birleşik zaman çekiminde tespit edemedik. Taradığımız eserlerde “yazmak” eyleminin ET, OT, EAT ve Osm T dönemlerine ait sadece “görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, görülen geçmiş zamanın şartı, geniş zamanın şartı” şeklindeki birleşik zaman çekimlerini tespit ettik ve aşağıdaki gibi sıraladık:

“Yûsuf eydür getürün sa‘ı bize; anı **kim yazdıvısa** disün size” (YZ 44a-1281)

“**yazudur ki** nakkaş **yazmış durur**; hüner incüsin anda düzmiş durur”

(yazıdır ki nakkaş yazmıştır; hüner incisini onda dizmiştir) (SN 553)

“kişi niçe renc eyledi yoh yire; hünermişse yazavidi çoh”

(insanı ne kadar rencide etti yok yere; hüner ise bu yazsaydı çok yere) (SN 561)

“ne kim yazdum ise dürüst olmadı; nakışladugum hiç eyü gelmedi” (SN 621)

“şunun bigi bilürdi nakşun yatın; ki suva yazavidi yil suretin” (SN 3661)

“yüzün kara kılup başını kes kalem bigi; her kim yazarsa vafsunı divane serseri”
(HD 11-7)

“yûnus turdı girdi yola kamu gurbetleri bile; kendü cigerüm kan-ıla vaf-ı hâlüm
yazar oldum” (YD 1383)

“levh-i ezelde yazmış idi başuma kalem; kim ben hemîşe valih ü hayrân-ı ‘ışk
olam” (AD 251-1)

“levh-i ezelde yazmış idi hâlikü’l-‘ineb; k’ola müdâm elümde benüm câm-ı la’l-i
leb” (AD 262-1)

“yazılmışdur ol bitide bel-gülü; ol bitidür bunlara gör ne kılı” (YZ 44a-1273)

“her birine Tanrıdan bir bahşidi; levh üzere beyle yazılmışıdı” (YZ 12a-323)

“eyitdi ki bu bir degül belki dört; arada yazılmışdur işüne yort” (SN 3954)

“hem bir yıgaç yer erdi takı ol qalını bu tahtnıng ortasında yaymış erdi takı ol
qalınıñ ortasında altundın” (hem ağaçlık bir yerdi ve o halıyı bu tahtın ortasına
yaymıştı ve o halının ortasına altından) (NF 210/2)

“yüzin kara kılıp başını kes kalem bigi; her kim **yazarsa vasfunı divane serseri**” (HB 11-7) “arz u sema varak yedi derya midad olup; **halk-ı cihan yazarısa** leyl ü nehâr hatt” (KD 3a-9)“**kilk-i ahum yazarsa sûz-ı dili**; dutışur nüh sipihrün evrâkı” (BD G540/2)

2.2. DURUM ÇEKİMİ BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ

Çalışmamızın bu kısmında “yazmak” eyleminin ET, OT, EAT ve Osm T dönemlerinde aldığı durum (hâl) eklerini tespit ettik ve örnekler halinde sıraladık. Çalışmamızda tarihi süreç boyunca “yazmak” eyleminin aldığı durum ekleri şunlardır: eksiz durum, yönelme hâli eki, bulunma hâli eki, çıkma (ayrılma) hâl eki, +n durum eki.

2.2.1. Eksiz Durum

Bu ekin kullanımı ET ve OT döneminde daha sıklık göstermekte iken EAT döneminde daha az tespit edilirken Osm T döneminde ise örnek kullanımı tespit edilmemiştir.

E T (Gök T ve Uyg T):

“burkanlarğa **yazmış yangılmış**” (hükümdarlara karşı günah işlemiş, yanılmış) (MS 81/50)

“**tögültün yazı** koonayin tiser türük bodun ölsikig” (Tögültün ovasına yerleşeyim dersen, Türk halkı, mutlaka öleceksin) (BK K5)

O T (Kh. T.):

“**yazmas atım** bolmas, yangılmas bilge bolmas” (şaşmadık atış olmaz, yanılmadık bilgin olmaz) (DLTIII 59-11)

“ yıl ülgı **yay erse tüseqli viğit**; sarıg al tüseşe ya kürküm ögit”(Yılın mevsimi yaz ve düş gören delikanlıysa, düşünde sarı, pembe renklerle safran veya öğütülmüş bir şey görürse) (KB 6009)

“kim ırgasa **töklür bu yazuk** teme” (sallasa bu günahlar dökülür, deme) (MNM 290\2)

B T (E.A.T.):

“bugün yine fırsat bize yar ola; bu gin **yazı** gözünüze tar ola” (SN 2655)

“**yazı** vü dere koma ya tag u taş; ara çevre şallah olasin tutaş” (SN 2814)

2.2.2. +A

En eski Türkçeden günümüz Türkçesine kadar varlık gösteren bir ektir. Çalışmamızda taradığımız her metinde örnek kullanımı tespit edilmiştir.

E T (Gök T Ve Uyg T):

“eçim kağan birle ilgeri yaşıl ügüz **santun yazıka** tegi süledimiz” (amcam hakan ile doğuda Sarı ırmak (ve) Şantung ovasına kadar sefer ettik) (BK D15)

O T (Kh T):

“**yazığa çıkdı**, kaydardı tevelerini suvdın”

(ovaya çıktı, develerini sudan geri getirdi) (MKE 14/1)

B T (EAT):

“biri rahmanû’r-rahîm biri şeytanu’r-racîm; **yazugına** müzdine sevgü ta’alluk-durur” (YD 409)

“bu düzen ile **yazıya çıkdılar**; apansuzda çepçevre kim baktılar” (SN 2529)

“binüp sandala çıhdı **ol yazıya**; cühudı gerek vire var baziye” (SN3319) “gerek **yazıya** çıhdıdı birgün ol; saka-haneyeye karşı tuş oldı” (SN 3938)

B T (Osm T):

“**yazmağa lacverdile** haddünde halüni; vermiş cemâlüne kalem-i müşk-i ter kaşun” (KD 13b-4)

2.2.3. +DA

En eski Türkçeden günümüz Türkçesine kadar varlık gösteren bir ektir. Çalışmamızda taradığımız metinlerde ise ET ve EAT dönemine ait örnek kullanımı tespit edilmiştir.

E T (Gök. T ve Uyg.T):

“ışidip **samantavrkaş yazıda** kuvra” (ışitip Samantavrkaş ovasında topla) (MS 63/32)

B T (EAT):

“gügemgündüzün değme bir **yazıda**; senün bigi bin bin kişi azıda” (SN 3885)

“onuncı gün anun bigi **yazıda**; ki yürürse div oğlanın azıda” (SN 4190) “yaz ıssısı **yazıda** bulsa zülal; susamış kişi içmez olsa muhal” (SN 3262)

2.2.4. +Dan

En eski Türkçeden günümüz Türkçesine kadar varlık gösteren bir ektir. Çalışmamızda taradığımız metinlerde OT döneminde örnek kullanımı tespit edilmiştir.

O T. (Kh. T.):

“azın azın endi aşaka endi bizar **boldı yazukdın**, özür etdi yazmışlarınga”(az az indi aşağıya, indi dertsiz oldu günahtan, af diledi günahları için) (MKE 179/1)

2.2.5. +n

En eski Türkçeden günümüz Türkçesine kadar varlık gösteren bir ek olduğunu çalışmamızdaki her metinde örnek kullanımı ile kanıtlamıştır.

E T (Gök T ve Uyg T):

“bilmedükün için bizine yanılıtkın **yazuntukın için** kağanı ölti” (bilgisizliği yüzünden, bize karşı hatalı hareket ettiğinden, hakanları öldü, kumandanları (ve) beyleri de öldü) (BK D16)

O T (Kh T):

“küz keliği **yayın belgölüg**” (güzün gelişi ilkyazdan belli olur) (DLT III 160-19)

“yazuqlug kişining **yazukın keçür**” (kusurlu adamın kusurunu affet) (ATH 337)

B T (EAT):

“âdem oğlu görmesün **üç gün yazın**; ta mela'ik göreler görkli yüzün” (melekler mübarek yüzünü görünce “İnsanoğlu üç gün gün görmesin diye emir yazın” dendi) (MŞ 373)

B T (Osm T):

“alnumun aldı **kara yazuların** çünkü dile; hâme kan ağladı dökdü başa toprak kağıt” (HB 122/7-3)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YAPIM ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN “YAZMAK” EYLEMİ

Tarihi gelişim sürecinde ET, OT, EAT ve Osm T dönemlerinde “yazmak” eyleminin aldığı fiilden fiil, fiilden isim yapım eklerini ve filimsi eklerini inceledik. Eklerin kullanım durumunu dönemlere ayırarak tablolar halinde verdik. Tarihi süreçte kullanılan yapım eklerini de örnekleri de aşağıda sıraladık:

3.1. “YAZMAK” EYLEMİNİN ALDIĞI YAPIM EKLERİ

Taradığımız eserlerde “yazmak” eyleminin ET döneminde “+I, +U, +Uk, +UklUg, +UksUz”; OT döneminde “+I, +IcI, +Uk, +UklU, +UklUk, +UksUz” BT (EAT) döneminde ise “+I, +U, +IU, +Uk, +UklU, +UksUz”; BT (Osm T) döneminde ise “+I, +U, +Uk, +Ik” yapım eklerini aldığı görülmektedir. “yazmak” eyleminin aldığı

3.1.1. “Yazmak” Eyleminin Aldığı Fiilden İsim Yapım Ekleri

Dönem/saha	Fiilden İsimY.E.
E. T.	-i, -uk -uklug, -uksuz
O. T.	-i, -ıcı, -uk, -uklu -ukluk, -uksuz
B. T. (E.A.T.)	-i, -u, -ılu -uk, - ık, -uklu, -uksuz
B. T. (Osm.T.)	-i, -u, -uk, -ık

E T (Gök T ve Uyg T):

“kürlüg yazukug örtgüçi erser” (hileli günahı kapatacak ise) (MS 83/61)

“(müni) **yazukı bar erser** arıtı örtmez” ((müni) günahı var ise temizlemekle kapanmaz) (MS 59/19)

“ayığlaşmak **yazuksuzug yalarmakta** ulatı” (anlaşmazlık, iftira olacak hatta suçsuz ezilecek) (AYS 0687/13)

“**tögültün yazı** koonayin tiser türük bodun ölsikig” (Tögültün ovasına yerleşeyim dersen, Türk halkı, mutlaka öleceksin) (BK K5)

“eçim kağan birle ilgeri yaşıl ügüz **şantun yazıka** tegi süledimiz” (amcam hakan ile doğuda Sarı ırmak (ve) Şantung ovasına kadar sefer ettik) (BK D15)

“ışidip **samantavrkaş yazıda** kuvra” (ışitip Samantavrkaş ovasında topla) (MS 63/32)

O T (Kh T):

“**yazı tağ virig** tut yorır koy sürüg; ya kul küñg tapugçı ay kılkı örüg” (Ova ve dağlık yerlerde dolaşan koyun sürüleri, kul, cariye ve hizmetkârların dolu, ey sakın doğalı.) (KB 5371)

“**yazığa çıkdı**, kaytardı tevelerini suvdın” (ovaya çıktı, develerini sudan geri getirdi) (MKE 14/1)

“safarga barsa, özini halifa kıılır erdi. Ya ‘Ali, sen taqı benim halifam turur-sen, ümmetim üze taqı hem **yazıcı sen**” (sefere gitse, kendisini halife yapardı. Ya Ali, sen de benim halifemsin, ümmetimin üzerinde de hem de yazıcısın) (NF 137/13)

“yol ağzında erse kişi başlagu; törüsin tokusın **yazım kılmaqu**” (Yol ağzındaysa insanlara rehberlik eder; merasim, örf ve adaletin yanlış yapılmamasına dikkat eder.) (KB 2497)

“ilig aydı uktum açıldı sözüñg; **yazuk ‘uzri** kolduñg kutuldı özüñg” (Hükümdar şöyle dedi: Anladım, sözün açıklandı, günahının affını istedin ve kurtuldun.) (KB 671)

“küremiş kul erdim **yazukum telim; yazuk varlıkagıl** sen ök sen idim” (Ben yolunu kaybetmiş bir kuldum, günahım çoktur; günahlarımı affet, sen benim rabbimsin.) (KB 6509)

“kim ırgasa **töklür bu yazuk** teme” (sallasa bu günahlar dökülür, deme) (MNM 290\2)

“..dın **ne yazuq kelse**, ol abdest qılmışta ol abdest suwı ol a‘zadın kelgen yazuqıı keterür” (ne kadar günah varsa, o abdest yaptığında o abdest suyu, vücut uzuvlarındaki günahları giderir) (NF 44/15)

“kattu kınadı anı, **yazuklu tedi** añğa yazuqğa nisbet kıldı anı” (çekti, cezalandırdı onu, günahkâr dedi ona, onu günahla kıyasladı) (MKE 87/4)

“manga ta’at ve ‘ibadat qılmaq içinde emgetgen qulum, sen benim hazratımda bu **yazuqsuz feristelerim** meñgizlig teg turur-sen”(bana itaat ve ibadet etmek için zahmet çeken kulum, sen benim huzurumda bu günahsız meleklerim gibisin) (NF 263/17)

B T (EAT):

“kar yağar yağmurıla heybet tolu; seyl suyla **yazı** olur toptolu” (YZ 9b-244)

“katreyi gevher eyleyen anla o yıl-durur anı; **yazıda** cevheri ider bağda gül-furuş ider” (HD 10-5)

“bugün yine fırsat bize yar ola; bu gin **yazı** gözünüze tar ola” (SN 2655)

“yimek içmek **yazu yazılsa** satra; okurdı berre zerre bahre katre” (HŞ 3317)

“varıcağaz terazuya hak kendü **bakar yazuya**; göricek taglar eriye ol zebaniler andadır” (YD 241)

“anun buyrugına muti oldılar; didügi bigi **yazıcı buldılar**” (SN 5340) “ ‘aşık olur Yûsuf ana azılı; bir el gördi **avasında yazulu**” (YZ 18b-521) “Ya‘kûbun on iki oğlı düzülü; ne ki kıldılar **Yûsufa yazulu**” (YZ 37a-1063)

“evünde helâlüne beş vakt namaz öğretgil; öğüdün dutmaz-ısa **yazugı yokdur** boşa” (YD 1291)

“dâ‘iye cevri ü cefâ kılma **yazukdur** yiter; niçe yana fûrkatün odına yindek senün (AD 103-5)

“Yiğitliğe usanmadın **canuma yazuh**” (DK D56/5-8)

“hak te‘âla sana çok lutf işledi; **ol yazuklu ümmetün** bağışladı” (Allah sana çok lütuflarda bulundu; o günakâr ümmetini bağışladı) (MŞ 892)

B T (Osm T):

“**ney-şeker vâsf- lebün yazdugum** işitdi meger; ki kemer-beste-i kilik-i şeker-efşânumdur” (BD G118/4)

“**zülfi müşg-efşânı vâsfın yazdugum** bildi devât; hâmenün saldı ayağı altına miskî harir” (BD G145/3)

“Bâkî kifâyet eyler işâret efendüne; mahlas yerine **yazdurasın ahlâsu’l-‘ibâd**” (BD G38/6) “Bâkî şikene-i zülfi gamın **yazmag istesem**; takat getürmez elde kalemler şikest olur” (BD G98/7)

“alınun aldı **kara yazuların** çünkü dile; hâme kan ağladı dökdü başa toprak kağıt” (HB 122/7-3)

“misk ile kâfûrdan levh üzre ebrûlar mıdur; ya güzellik şuhluk **alnunda yazular mıdur**” (HB 176/108-1)

“gerçi ‘adet ‘aşika cevri eylemekdür dostum; **lîk yazukdur** gam u hecrile nâlân eylemek” (KD 13b-13)

“**yazık murg-ı dilüm** efganla rahm itdürmek istemiş; o bir güldür kim olur da’ima feryaddan mahzûz” (ED 93-4)

3.1.2. “Yazmak” Eyleminin Aldığı Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Dönem/saha	Fiilden İsimY.E.
E. T.	-
O. T.	-ik, -il, -in, -ş, -lat -lın, -lış

B. T. (E.A.T.)	-dur
B. T. (Osm.T.)	-ıl
T. T.	-

E T (Gök T ve Uyg T):

Yazın -: “işilerin küretip **yazınsar amran**” (kadınlarını aldatıp hata ederek sevme)
(MS 80/4)

“erti kağan atıg bunta biz birtimiz sinilim kuunçuyug birtimiz **özi yazıntı** kağanı ölti bodunı küñ kul boltı” (idi. Hakan unvanını burada (ona) biz verdik. (Eş olarak da) kız kardeşim prensesi verdik. (Buna rağmen) kendisi hata işledi. (Sonuç olarak Azların) hakanları öldü, halkı (da) kul köle oldu). (BK D17)

“tükel bultı **atı küsi vadaltı** teñgri” (tam buldu, adı şöhreti yayıldı tanrı) (MS 13/18)yayılmak “**uluslarda vadılur**” (şehirlerde yayılır) (MS 88/10)

“yığılmış **kuvrag vadılıp** bardılar kop” (toplanmış rahipler cemaati yayılıp vardılar hep) (MS 19/46)

O T (Kh T):

“bayattın manga çın ‘ata sen bu kün; **seningdin yazıldı** kamug berk tügün” (Sen bana bugün Tanrının gerçek bir ihsanısın; bütün çetin düğümler senin sayende çözülmüştür.) (KB 5888)

“**yazıldı ajunka** anı tırgüsüz; eşitti tözü halk anı örtgüsüz” (Dünyaya yayılır ve artık toplanmaz; onu bütün halk duyar, artık örtülemez.) (KB 2685)

“**yıl yazıktı**” (zaman ilk yaz oldu, yazlaştı) (DLTIII 76-12) “**tügün yazıldı**” (düğüm çözüldü) (DLTIII 78-14)

“er **kurın yazındı**” (adam kuşağını çözdü, kendi kendine çözdü) (DLTIII 84-7)

“ol anğar **tügün yazışdı**” (O, ona düğüm çözmekte yardım etti) (DLTIII 73-7)

“tügün yazlındı” (düğüm çözüldü) (DLTIII 110-22) “**tügünler yazlışdı**” (düğümler çözüldü) (DLTIII 105-8)

B T (EAT):

“Ya‘kûb eydür getürün düvid kalem; **yazduram ben derdümi** ‘ayan kılâm” (YZ 42b-1237)

“içümdeki derdümi vasf eyleyü; **yazdurayım bir bir ana** söyleyü” (YZ 42b-1239)

“bunu eydür **yazdurur ol bitide**; dinle imdi gör nider Ya‘kûb dede” (YZ 43b-1259)

“bizüm şahumuz eyledi bu işi; **ki yazdurdı** vü kodı elli kişi” (SN 3956) “meğer kimseye gösterimez yüzün; **ki yazdurdı** her yirde uş kendüzün” (SN 3964)

B T (Osm T):

“**yazıldı haddün üzre** hatun zâhir olmadın; dirsem ‘aceb mi zülfüne tugra-yı bî-misâl” (BD G291/4)

“sahâ’if olsa felekler nihâl-i Sidre kalem; **yazılmaya keremi defteri** ‘ale’l-icmâl” (BD K20/28)

3.1.3. “Yazmak” Eyleminin Aldığı Fiilimsi Ekleri

Dönem/saha	İsim-Fiil E.	Sıfat-Fiil E.	Zarf-Fiil E.
E. T.		-mış, -tuk	-a...-a
O. T.		-mas	-madın
B. T. (E.A.T.)		-an, -duk	
B. T. (Osm.T.)		-an, -ar, -duk,	-p, -dukça
T. T.	-mA -İş -mAk	-An -AsI -mEz - Ar -Dİk -EcEk -mİŞ	-P -IncA -Alı -DİkçA -A -mAdAn

E T(Gök T ve UvgT):

“burkanlarkça **yazmış vangılmış**” (hükümdarlara karşı günah işlemiş, yanılmış) (MS 81/50)

“bilmedükün için bizine yanıldukın **yazuntukın için** kağanı ölti” (bilgisizliği yüzünden, bize karşı hatalı hareket ettiğinden, hakanları öldü, kumandanları (ve) beyleri de öldü) (BK D16)

“nom ärdinig **aça vada** nomlayu” (kanun değerliyi açarak yayarak kanun yapıp) (AYS 0799)

O T(Kh T):

“**yazmas atım** bolmas, yanğılmas bilge bolmas” (şaşmadık atış olmaz, yanılmadık bilgin olmaz) (DLTIII 59-11)

“**yazmadın atıp urdı** anı, tüşürü urdı anı olturdı aña otruk boldı, bükürçi boldı” (yanılmadan atıverdi onu, düşürüverdi onu, oturdu ona yatalak yaptı, yatalak oldu) (MKE 11/3)

B T(EAT):

“ol kuyudan çıkarup sattukların; üç ‘aybı var diyü **bitide yazdukların**” (YZ 37a-1065)

“yalan yire **biti yazdukların; yazdurdı ol** saraya ol birbirin” (YZ 37a-1066)

“gönülleri hep düzen ol dürlü nakışlar **yazan ol**; can suretten ayrılıcak bu diller ne’y-çün söylemez” (YD 1686 “Süheyl anı işitdi ive ive; varup girdi **suret yazılan eve**” (SN 4808)

B T (Osm T):

“şekl-i dehânun eyledi levh-i kalemde mîm; cânâ ol iki ‘**avn yazan** iki yâyile” (BD G465/6)

“**muttasıl şî‘rüm yazarken** hâme turmaz deprenür; neydür anı gûyiyâ lezân ider âb-ı revân” (BD K22/32) “**ney-şeker vaf- lebün yazdugum** işitdi meger; ki kemer-beste-i kilik-i şeker-efşânumdur” (BD G118/4)

“**yazdukça gül varaklara** pûr-lutf u şûh-vâr; âzâdnâme ‘aşika her gül-‘izâr hatt” (KD 3a-12)

“tuhfe-i bezmün için bu gazel-i rengini; **levh-i zerrîne vazup** eylesün ezber hâtem”
(BD K19/38)

“kıрма yazıyla rakîbün dişleri **vasfın vazup**; nüsha-ı çeşm-i sevadın pür-gubar itsem
gerek” (BD G273/3)

“kamerün altına yâ safha-i eflâk üzre; **râ vazupdur** kalem-i sun‘-ı Celîl ü Cebrâr”
(BD K25/3)

SONUÇ

Sonuç olarak, Türk dilinde “yazı yazmak” anlamındaki “yazmak” eyleminin bu anlamı ile Türk dilinin en eski metinlerinden günümüze kadar kullanıldığını örnekleriyle tespit ettik. Yazı yazmak anlamının yanı sıra “günah işlemek, kusur işlemek, hata etmek; yaymak, sermek, dağıtmak; çözmek; nakşetmek, resmetmek, süslemek” anlamlarında da sıklıkla kullanıldığını örnekleriyle tespit ettik. Ancak kullanım sıklığına bakacak olursak yazı yazmak anlamındaki “yazmak” eylemi ET ve OT dönemine ait taradığımız metinlerde daha az varlık gözsterirken bu durum BT dönemiyle birlikte tam tersi bir hal alarak kullanım sıklığı ve anlam çeşitliliği artar ve günümüz Türkçesine kadar bu şekilde devam eder. ET döneminde “yazmak” eylemi “yaymak, sermek, dağıtmak” şeklinde kullanımı ile öne çıkmaktadır.

Aynı zamanda “Yazmak” eyleminin “günah işlemek, hata etmek” şeklindeki kullanımı ET ve OT döneminde daha sık tespit edilirken “çözmek” anlamı ise taradığımız metinlerde OT döneminde karşımıza çıkmaktadır. “nakşetmek, resmetmek, süslemek” anlamı ise EAT döneminde tespit edilmektedir. ET döneminde “yazmak” eylemi yazı yazmak anlamında sadece Turkish Turfan Texte adlı eserde kullanılırken OT döneminde ise KB ve DLT’teki kullanımları ile örnekleri artmaktadır. BT, EAT döneminde ise ilk olarak Yusuf u Züleyha adlı eserde “yazmak” eylemi yazı yazmak anlamında kullanılmakta bu anlamın dışında, “nakşetmek, süslemek, resmetmek” anlamları ile de kullanılmaktadır.

“Yazmak” eyleminin ÇTL’nde ve ağızlarda anlamsal ve şekilsel olarak varlığını sürdürmektedir: “yazı, yazmak”. Bu durum atasözleri ve deyimlerde de aynı şekildedir. Atasözleri ve deyimlerin mecazi yapıları gereği “yazmak” eylemi, “yazık etmek, yazık olmak, alın yazısı, kader” şeklinde soyut anlamlar da kazanmıştır

“Yazmak” eyleminin “-a” zarf fiil ekini alarak yaklaşma fiili olarak görevli fiil olarak kullanımını taradığımız metinlerde O.T. “ol **anı uruyazdı**” (o, onu döğeyazdı) (DLTIII 59-8) ve EAT dönemi eserlerinde sınırlı sayıda tespit ettik.

Böylece “yazmak” eyleminin görevli fiil olarak da Türk dilinin eski dönemlerinden günümüz Türkçesine kadar kullanıldığını belirledik.

Taradığımız eserlerde yazı yazmak anlamını ET döneminde “biti-” fiilinin karşıladığını tespit ettik. “biti-” fiilinin ve türemiş isim ve fiil şekillerinin varlığına ve kullanım sıklığına da ayrıca yer verdik. Bu durum OT döneminde de aynı şekilde devam etmektedir. BT geldiğimizde ise EAT döneminde biti- fiilinin varlığını tespit ederken Osm T ve TT ise “biti-” fiilinin kullanımını görülmemektedir.

ET, OT, EAT ve Osm T dönemlerine ait taradığımız metinlerde “yazmak” eyleminin aldığı zaman, durum ve yapım eklerini de ele alıp inceledik ve örnek kullanımlarını da sıraladık. “yazmak” eyleminin aldığı zaman ekleri: Görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman kiplerini ve emir çekimi, istek çekimi, dilek-şart çekimi. Taradığımız dönemlerdeki metinlerde TT’deki gibi bütün zaman kiplerinin kullanımını tespit edemedik: Şimdiki zaman kipinin kullanımını gibi. Ayrıca birleşik zaman çekiminde de TT’deki gibi bütün zaman kip ve çekimlerinin birleşik zamanı taradığımız dönem metinlerinde tespit edilmemiştir. Yalnızca şu birleşik zamanların kullanımını tespit edilmiştir: Görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, görülen geçmiş zamanın şartı, geniş zamanın şartı. “yazmak” eyleminin aldığı durum ve yapım eklerinin ise ET’den TT’ne kadar aynı şekilde ve aynı sıklıkta kullanıldığı tespit edilmiştir: Bu ekin kullanımını ET ve OT döneminde daha sıklık göstermekte iken EAT döneminde daha az tespit edilirken Osm T döneminde ise örnek kullanımını tespit edilmemiştir: “burkanlarğa **yazmış yangılmış**” (hükümdarlara karşı günah işlemiş, yanılmış) (MS 81/50), “**yazmas atım** bolmas, yangılmas bilge bolmas” (şaşmadık atış olmaz, yanılmadık bilgin olmaz) (DLTIII 59-11), “işidip **samantavrkaş yazıda** kuvra” (işitip Samantavrkaş ovasında topla) (MS 63/32), “âdem oğlu görmesün **üç gün yazın**; ta mela’ik göreler görkli yüzün” (melekler mübarek yüzünü görünce “İnsanoğlu üç gün gün görmesin diye emir yazın” dendi) (MŞ 373), “alnumun aldı **kara yazuların** çünkü dile; hâme kan ağladı dökdü başa toprak kağıt” (HB 122/7-3).

KAYNAKÇA

- Akalın, Prof. Dr. Mehmet, **Eski Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Akar, Ali, **Muğla Yöresi ve Ağızları**, TDK, Ankara, 2013.
- Aksoy, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2**, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1988.
- Akyalçın, Necmi, **Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz**, Ertem Basım, Ankara, 2012.
- Akyalçın, Necmi, **Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük**, Ertem Basım, Ankara, 2012.
- Albayrak, Nurettin, **Türkiye Türkçesinde Atasözleri**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2009.
- Arat, R. Rahmeti, **Kutadgu Bilig (Metin) I**, Türk Dil Kurumu Yayınları 458, Ankara, 1991.
- Arat, R. Rahmeti, **Edib Ahmed B. Yükneki: Atabetül Hakayık**, 2.bsk., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- Ata, Aysu, **Nehcü'l-Feradis-III Dizin-Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Atalay, Besim, **Divanü Lügat-it Türk Tercümesi I-IV**", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Atalay, Besim, **Divanü Lügat-it Türk Dizini "Endeks" IV**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.
- Ayazlı, Özlem, **Altun Yaruk Sudur VI. Kitap Karşılaştırmalı Metin Yayını**, Türk Dil Kurumu, 2012, İstanbul.
- Ayverdi, İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Lügat C-3**, Mas Matbası, İstanbul, 2006.
- Buran Ahmet-İlhan Nadir, **Elazığ Yöresi Söz Varlığı**, TDK Yay., Ankara, 2008.
- Caferoğlu, Ahmet, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1993.

- Clauson, S. Gerhard, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford, 1972.
- Dilçin, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları 503, Ankara, 1983.
- Dilçin, Cem, **Süheyl ü Nevbahar**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını 51, Ankara, 1991.
- Cem, Dilçin, **Mesud Bin Ahmed: Süheyl ü Nev-Bahar (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını- Sayı:51, Ankara, 1991.
- Ercilasun, A. Bican, **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Ercilasun, A. B. ve diğeri., **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I**, Kültür Bakanlığı Yayınları 1371, Ankara, 1991.
- Erdal, Marcel, **A Grammar of Old Turkic**, Boston, Brill, 2004.
- Eren, Hasan, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Bizim Büro Matbaası, Ankara, 1999.
- Ergin Muharrem, **Dede Korkut Kitabı Metin-Sözlük**, Ebru Yayınları, İstanbul, 1986.
- Ergin, Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ergin, Muharrem, **Üniversiteler İçin Türk Dili**, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1994.
- Ergin Muharrem, **Dede Korkut Kitabı-2**, İndeks-Gramer, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- Ergin, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı (Metin Sözlük)**, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964.
- Ersoy, Ersen – Ümran Ay, **Hoca Dehhânî Divan**, Editör: Prof. Dr. Nihat Öztoprak, Türk İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi: 7, Ankara, 2017.
- Eyüboğlu, İ. Zeki, **Türkçenin Etimoloji Sözlüğü**, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1988.
- Fidan, Ahmet ve diğeri., **Örnekleriyle Türkçe Sözlük I-III**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- Günay Turgut, **Rize İli Ağızları**, İnceleme-Metinler-Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları:795, Ankara, 2003.
- Günşen, Ahmet, **Kırşehir ve Yöresi ve Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 745, Ankara, 2000.
- Gürsu, Uğur, **Kasım Divanı**, Akademi Titiz Yayınları. 2. bsk., İstanbul, 2014.
- Kaçalin, S. Mustafa, **Elifbâ-Türkçenin Yazıldığı Alfabeler**, Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul, 1995.

- Kaya, Ceval, **Uygurca Altun Yaruk**, Türk Dil Kurumu Yayınları 607, Ankara, 1994.
- Koncu, Hanife, **Muhammed Emin Necâtî: “Kıssa-i Ashâbü’l-Kehf”**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2017.
- Korkmaz, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- Köken, Vedat, **İyi ve Kötü Prens Öyküsü (Metni Düzenleyen, Fransızcaya Çeviren ve Yorumlayan James Russell Hamilton)**, 2.bsk., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Kurban, İklil, **Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Emir Necipoviç Necip, Ankara, TDK Yay., 2008.
- Kurnaz, Cemal, **Hayâlî Bey Divânı’nın Tahlîli**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2998, 1996- İstanbul.
- Mert, Ali Arık, **“Okumak Kelimesi Üzerine İnceleme”**, İstanbul Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Parlatır, İsmail, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II Deyimler**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2008.
- Parlatır, İsmail ve diğeri., **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları 549, Ankara, 1998.
- Püsküllüoğlu Ali, **Türkçe Deyimler Sözlüğü**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1995.
- Sağır Mukim, **Erzincan ve Yöresi Ağzları İnceleme-Metinler-Sözlük**, TDK Yay. 565, Ankara, 1995.
- Saraçbaşı Ertuğrul M., **Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü**, II.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sezgin, Bahattin, **Trabzon Sürmene-Araklı- Köprübaşı Yerel Ağzlar Derleme Sözlüğü**, Cinus Yayınları, İstanbul, 2015.
- Özezen Yüceol, Muna, **De- Fiilinin Grameri**, Karahan Kitabevi, Adana, 2009.
- Özmen, Mehmet, **Ahmed-i Dâ’î Divanı (Metin-Gramer-Tıpkıbasım)**, Cilt I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2001; **Ahmed-i Dâ’î Divanı (Dizin)**, Cilt II, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2001-Ankara.
- Öztürk Erol, **Bolu İli Ağzları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016.
- Şirin, Hatice, **“Türkçede Yaz- “Yazı Yazmak Fiili Üzerine”**, **Türk Dili Dergisi**, sayı: 634, s.563-571.

- Tekin, Şinasi, **Uygurca Metinler II Maytrısimit, Burkancıların Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram**, Sevinç Matbası, Ankara, 1976.
- Tekin, Şinasi, **İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler**, Dergah Yayınları, 1.bsk., Ankara, 2014, s. 57-67
- Tekin, Talat, “*Yazı Yazmak Günah İşlemek Değildir*”, Tarih ve Toplum Dergisi, Ocak, 1991, Cilt:15, Sayı:85, s. 22-24.
- Tekin, Talat, **Türkoloji Eleştirileri**, Simurg Yayınları, Ankara, 1997.
- Tekin, Talat, **Orhon Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. bsk., Ankara, 2010.
- Tekin, Talat, **İrk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- Tekin, Talat, “*Yazı Yazmak Günah İşlemek Değildir*”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Ocak 1991, c:15, S:85, s. 22-24.
- Tezcan, Semih – Hamza Zülfikar, **Nehcü'l-Feradis-I Metin, II Tıpkıbasım** (Tıpkıbasım ve Çevriyazı: Janos Eckmann), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Timurtaş, F. Kadri, **Şeyhî ve Husrev ü Şirin'i (İncelme-Metin)**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1980.
- Toparlı, Recep ve vd., **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- Toparlı, Recep - Argunşah Mustafa, **Mu'inü'l-Mürid (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- Tulum, Mertol, **XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Uysal, İ. Nebi, “**Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası) Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin- Sözlük**”, Kesit Yayınları, İstanbul, 2014.
- Üstüner, Kaplan, **Enderunlu Hasan Yaver: Divan (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin)**, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2010.
- Yıldız, Osman, **Şeyyâd Hamza: Yûsuf u Zelfihâ (Destân-ı Yûsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler**, Akçağ Yayınları, 1. bsk., Ankara, 2008.
- Yılmaz, Yakup, **Süleyman Çelebi: Dede Mevlid-i Şerif, Gramer-Metin-Dizin**, Sage Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Yüce, Nuri, **Zemahşeri: Mukaddimetü'l-Edeb**, 2.bsk., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

Bâkî Divanı Sözlüğü-2, (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük), Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2016.

İmla Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları 525, Ankara, 1996.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Klavuz Kitap) I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

